

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ภูมิหลังของราชอาณาจักรลังกาสุกะ การกำเนิดราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลามและการเข้ามาของอิสลาม

2.1 สมัยราชอาณาจักรลังกาสุกะ

2.1.1 คาบสมุทรมาลายู (Malay Peninsula)

โลกมาลายูในเอเชียอาคเนย์หรือตามคำศัพท์ที่ คลอดิอุส ปะโตเลมี (Claudius Ptolemy) นักภูมิศาสตร์และนักดาราศาสตร์ชาวกรีกขนานนามว่า “Golden Khersonese” หมายถึง “คาบสมุทรทองคำ” บริเวณคาบสมุทรแห่งนี้มีตะโละเปริมุลิกอส (Perimulikos) อันหมายถึง อ่าวอันกว้างใหญ่ เป็นท่าเรือและศูนย์กลางการค้าขนานานาชาติ (Paul Wheatley, 1980 : 138 – 139) จากผลงานของ ปะโตเลมีทำให้ผู้ที่ศึกษาผลงานของเขาหลงความเห็นว่า “คาบสมุทรทองคำ” หมายถึง แผ่นดินคาบสมุทรมาลายูแน่นอน หากเราสังเกตแผนที่โบราณบริเวณ อ.กระบุรี จ.ระนอง ปัจจุบันพบชื่อสถานที่แห่งหนึ่งมาจากภาษามลายูคือ “Segenting Kera” หรือภาษาอังกฤษเรียกว่า “Isthmus of Kra” แปลว่า คอคอดกระ (ดูภาพแผนที่ Atlas dewan bahasa Abdulrahman Mohd. Yusuf 1977 : 37 และแผนที่ The Reader’ Digest Great World Atlas London หน้า 67) ดินแดนที่เรียกว่า “คอคอดกระ” นี้เป็นดินแดนส่วนที่แคบที่สุดของแผ่นดินที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดีย (ทะเลอันดามัน) กับอ่าวไทย

นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อท้องถิ่นที่เป็นภาษามลายูในพื้นที่ต่างๆ ทางภาคใต้ของประเทศไทย สัมภาษณ์ (17 สิงหาคม 2003) Dato’ Wan Shamsudin Mohd. Yusof, 2003) เช่น กัวลาลานูน : ระนอง (กัวลา หมายถึง ปากน้ำ, ลานูน หมายถึง โจรสลัด), ดันหยงจูเปาะ : ชุมพร, จาฮายา : ไชยา, ปูเลาซามูน : เกาะสมุย (ปูเลา หมายถึง เกาะ, ซามูน หมายถึง โจรสลัด), ลิฆอร์ : นครศรีธรรมราช (ดรัมบาลิงฆา หรือ ตามพรลิงค์), ปูเลาบุกิต : ภูเก็ต, กัวลาพูเงาะฮู : พังงา (กัวลา หมายถึง ปากน้ำ, พูเงาะฮู หมายถึง ขน, ถ่าย), ปูเลาปีปี : เกาะพีพี (ปูเลา หมายถึง เกาะ, ปีปี หมายถึง แก้ม), ปูเลาลันตา : เกาะลันตา (ปูเลา หมายถึง เกาะ, ลันตา หมายถึง ตั้งวาง), ตรัง : เตอริง หมายถึง สว่างสดใส, พัทลุง : เมิดดาลุง หมายถึง ซื่อต้นไม้, สตูล : สะโตล หมายถึง ต้นกระท้อน, กระบี่ : กือลูบี หมายถึง ลูกหลุมพี, สงขลา : ซิงฆูรา หมายถึง เกาะรูปสิงห์, ปตานี หมายถึง ชายหาดนี้,

ยะลา : ขาลอ หมายถึง แห, นราธิวาส : กัวลาเมอนารา หมายถึง สถานที่แสดงมโนราห์หรือกระโจมไฟหอคอย (ประพนธ์ เรื่องณรงค์, 2540 : 2-3)

ชื่อท้องถิ่นต่างๆ ที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งสะท้อนถึงความเป็นมาของดินแดนคาบสมุทรมลายู (Malay Peninsular) ชาวอินเดียสมัยโบราณเรียกคาบสมุทรมลายูว่า “Suvamadvipa” (สุวรรณทวีป) ซึ่งหมายถึง คาบสมุทรทองคำ คาบสมุทรแห่งนี้เป็นที่รู้จักของชาวโลกมานับพันปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนแห่งนี้เคยเป็นแหล่งทองคำและสินแร่ต่างๆ รวมทั้งสัตว์ป่านานาชนิดพร้อมทั้งเครื่องเทศ นักภูมิศาสตร์ชาวโปรตุเกสชื่อ มานูเอล โกดินโย เคอเออร์เตซ ระบุว่า ทองคำบนคาบสมุทรมลายู (บริเวณที่เป็นแหล่งทองคำที่อุดมสมบูรณ์ คือ ปตานีโบราณถึงปาหัง) ถูกส่งไปขายยังอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์ ซึ่งเป็นตลาดการค้าขนาดใหญ่ของโลกในขณะนั้น (ครองชัย หัตถา, 2541 : 2)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 แห่งจักรวรรดิโรมัน มาร์กอุส โอเรเลียส (Marcus Aurelius) ได้ตั้งชื่อสินค้าจากราชอาณาจักรลังกาสุกะ เช่น เครื่องเทศ “Kapur Barus” ซึ่งหมายถึง ปูนบารุสหรือการบูรในสุมาตราเหนือ (Mohd. Zamberi A. Malik, 1993 : 5) นอกจากนี้วันมูหัมมัด เซาะฆิร อับดุลลอฮ์ (1998 : 9) ยังระบุว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นท่าเรือใหญ่และเป็นศูนย์กลางด้านการค้าขายนานาชาติ

ดินแดนแห่งคาบสมุทรมลายูหรือโลกมลายูยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ นูซันตารา (นูซัน แปลว่า หมู่เกาะ, ตารา มาจากคำว่า อันตารา หมายถึง ระหว่างหมู่เกาะต่างๆ) ดินแดนของแหลมมลายูเริ่มตั้งแต่คอคอดกระ (ปัจจุบันอยู่ที่ อ.กระบุรี จ.ระนอง) ถึงสุญงดาเนาะฮ์ (สุญง แปลว่า ปลาย, ดาเนาะฮ์ แปลว่า แผ่นดิน) ซึ่งหมายถึง ประเทศสิงคโปร์ในปัจจุบัน มีราชอาณาจักรมลายูโบราณอายุ 2000 ปี (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 1998 : 9,11) ชื่อราชอาณาจักรลังกาสุกะ ซึ่งมาจากภาษามลายูคือ “Alangkah sukanya” หมายถึง มีความสุขมาก ลังกาสุกะจึงหมายถึงดินแดนที่เปี่ยมด้วยความสุข (Khoo Kay Kim, Muhd Yusof Ibrahim dan Zainal Abidin bin Abdulwahid, 1981 : 4)

ราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นรัฐมลายูโบราณแห่งแรกและเก่าแก่ที่สุดในโลกมลายู ลังกาสุกะตั้งอยู่ในตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่เป็นจุดกึ่งกลางระหว่างตะวันออกกับตะวันตกหรืออยู่ในระหว่างสองแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกในยุคนี้คือจีนและอินเดีย ตลอดจนยุคสมัยของราชอาณาจักรมลายูลังกาสุกะได้รับเอาอารยธรรมจากอินเดียเป็นบรรทัดฐานทางความเชื่อถือทางศาสนา เริ่มจากพราหมณ์ ฮินดูและพุทธนิกายมหายาน (เสนีย์ มะดากะกุล 2519 : 1-2) มีบันทึกในหนังสือประวัติกลันตันกล่าวว่า ในปี พ.ศ. 1693 (ค.ศ.1150) มีนักเผยแผ่ศาสนาอิสลามจากราชอาณาจักรลังกาสุกะ (ปัตตานีโบราณ) ไปเผยแผ่ศาสนาอิสลามที่กลันตัน

ตรังกานูและปาหัง ซึ่งเจ้าผู้ครองรัฐกลันตันเรียกนักเผยแผ่ศาสนาท่านนี้ว่า “อัล-มุตะวัคกิล” (Dusuki Hj.Ahmad, 1976 : 521)

จากหลักฐานในประวัติศาสตร์ของรัฐกลันตันแสดงให้เห็นว่า อิสลามเริ่มมีบทบาทในราชอาณาจักรลังกาสุกะก่อนรัฐปาไซซึ่งสถาปนาโดยสุลต่านมาลิก อัล-ซอและหุ (พ.ศ.1804-1832/ค.ศ. 1261-1289) 111 ปี ก่อนการสร้างราชอาณาจักรมะละกาโดยกษัตริย์เมอฆัด อีสกันดร์ ซาห์ (พ.ศ.1952-2054/ค.ศ. 1409-1511) เป็นเวลา 259 ปี (Abdullah Ishak, 1990 : 91-98) และก่อนการสถาปนาราชอาณาจักรสุโขทัยโดยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อปี พ.ศ.1821 เป็นเวลา 128 ปี (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531 : 69)

อิสลามเข้ามาในราชอาณาจักรลังกาสุกะประมาณ 300 ปี ก่อนที่กษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลังกาสุกะจะเข้ารับอิสลาม เชื่อว่าพ่อค้าชาวอาหรับเป็นผู้นำอิสลามมาเผยแผ่ (อ.บางนรา, 2519 : 14) โดย P.W.F.Wertheim กล่าวในหนังสือ Indonesia Society in Transition และ B.J.O. Schrieke ในหนังสือ Boek van Bonang ได้เขียนไว้ว่า “กษัตริย์ไม่เชื่อในอิสลาม แต่พ่อค้าเป็นมุสลิม” (A.Teeuw & D.K. Wyatt, 1970 : 222)

ต่อมาในรัชสมัยของพญาตุนักพาราขบุตรของพญาจันทรามา มหายานา กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์โกตามะสุลิซันย ศาสนาประจำราชอาณาจักรลังกาสุกะได้เปลี่ยนจากพุทธศาสนาเป็นศาสนาอิสลาม ซึ่งพญาตุนักพาถือเป็นปฐมกษัตริย์มุสลิมของราชอาณาจักรลังกาสุกะ ต่อมาในราวปีพ.ศ. 2000 ราชอาณาจักรลังกาสุกะได้เปลี่ยนเป็นราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม พญาตุนักพาทรงเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามตามคำแนะนำของชัยคุมุหัมมัดสะอิด อัล-บาซีซา หรือ โต๊ะปาไซ หมู่บ้านเบ็ชรา ปตานี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองการปกครองและการศาสนาจากระบบลัทธิเทวราชามาเป็นระบบการปกครองแบบสุลต่านโดยนำเอาหลักการอิสลามมาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต (Mohd.Zamberi A.Malek, 1994 : 15)

จากนั้นมีนักเผยแผ่ศาสนาจากฮะญูเราะเมาตุ ประเทศเยเมน เดินทางเข้ามาค้าขายและสอนศาสนาอิสลาม สันนิษฐานว่ามีการเปิดสอนหนังสือแบบปอเนาะขึ้นครั้งแรกในบริเวณปากแม่น้ำกัวลาบีอเกาะฮู (ปากแม่น้ำปัตตานีในปัจจุบัน) ซึ่งใกล้กับพระราชวังกรือเซะ ปอเนาะกัวลา บีอเกาะฮู เปิดโดยบุตร 1 ใน 3 คนของชัยคุมุหัมมัดสะอิดจากเยเมน เมื่อประมาณ 500 ปีที่แล้ว (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 1990 : 23) และผู้วิจัยมีโอกาสสัมภาษณ์ฮัจญ์วันมุหัมมัดซะฮะฟีร์ บิน อับดุลลอฮู ในเรื่องดังกล่าว เมื่อวันที่ 15-16 ตุลาคม พ.ศ.2537

ปอเนาะกรือเซะเปิดโดยชัยคุเซาะฟียุคดิน อัล-อับบาส (Siti Hawa Hj.Salleh, 1992 : 10), ปอเนาะซ็อมือลา เปิดโดยโต๊ะเชอมูลา ชื่อเดิมคือ ชัยคุอับดุลอะซะฟูร์ (โต๊ะอิหม่ามมัสอิด

ชื่อมือลา, 2540), ปอเนาะบือนังกูเจ ซึ่งปึงลีมาฮังตูเวาะฮูแม่ทัพของรัฐอิสลามมะละกาเคยมาศึกษา ที่นี้เมื่อปี พ.ศ.2042/ค.ศ.1499 (นิกรอซีดิน บิน นิกวันหุเซน, สัมภาษณ์ วันที่ 15 มิถุนายน 2540)

ในระหว่างปี พ.ศ.2103-2136/ค.ศ.1560 -1593 มีการสร้างปอเนาะสะนอญันญูร ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ ต.สะนอ อ.ยะรัง จ.ปัตตานี โดยปึงลีมาพะกีฮู ลือบัย วันมุซอ ผู้แต่งตำราเศาะรอฟ และมันติก อุละมาอ์ท่านนี้เคยดำรงตำแหน่งแม่ทัพในรัชสมัยของกษัตริย์ซีเญา (พ.ศ. 2127-2159/ ค.ศ.1584-1616) และต่อมาในรัชสมัยของยังดีเปอคูวัน อาลงยูนุส (พ.ศ.2269-2270/ ค.ศ.1726-1727) ปกครองปัตตานี พระองค์ทรงพำนักที่พระราชวังอายุรลีและฮู บันดร์ ปตานี (บริเวณหลังโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ม.2 ต.บานา อ.เมือง จ.ปัตตานี) ในยุคนี้มีอุละมาอ์ต่างแดนหลาย ท่านเดินทางมาพำนักในปัตตานีเพื่อทำการสอนศาสนาอิสลาม ดังเช่น ชัยคุอับลลอฮู จากเบรูลาเล็ม ท่านสืบเชื้อสายจากท่านนบีมุหัมมัด คือลัลลลอฮูอะดัฮิฮะฮัลลัม เดินทางจากตรังกานูสู่ปัตตานี ฮัจญ์ยูนุส อะลี ชาวปัตตานี ชัยคุอับลกอเคิร ชาวปัตตานี และมีฮัจญ์อับดุลเราะหฺมาน ชาวชวา ทั้งหมดเดินทางมาจากมหานครมักกะฮุและแต่งงานกับสตรีชาวปัตตานี อีกท่านหนึ่งคือ พะกีฮู อับลมันนาน เดิมเป็นชาวมินังกะเบา ท่านผู้นี้แต่งงานกับชาวปยูค บรรดาอุละมาอ์ที่กล่าวมา ทั้งหมดเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ประชาชนปัตตานี ให้ได้รู้จักกฎหมายของอัลลลอฮู สิบหะนะฮฺวะตะอาลา ซึ่งพระองค์ทรงตรัสไว้ในพระมหาคัมภีร์พระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน จึงทำให้ ประชาชนชาวปัตตานีได้รับความสุขสบาย อุดมสมบูรณ์ภายใต้การปกครองตามหลักกฎหมายอิสลาม และทำให้ชื่อเสียงของสุลต่านแห่งราชอาณาจักรปัตตานีโด่งดังไปทั่วทั้งภาคตะวันตกและตะวันออก (Siti Hawa Hj.Salleh, 1992 : 53-54)

อุละมาอ์ปัตตานีที่มีบทบาทและมีชื่อเสียงโดดเด่นในแหลมมลายูโดยเฉพาะใน คริสต์ศตวรรษที่ 18 คือ ชัยคุดาอุด อัล-พะฎอนีย์และในคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือ ชัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ชัยคุวันอะหมัดเป็นหลานของ โต๊ะบีนดิงดาโยที่ 1 (ชัยคุวันมุสฎาอะฟา บิน วันมุหัมมัด) ชัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ มีชีวิตระหว่างปี พ.ศ. 2399-2451 (ค.ศ.1856-1908) ท่าน เป็นทายาทของอุละมาอ์ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดและได้รับการขัดเกลาจากครอบครัว มีชีวิตอยู่ในแวดวงการศึกษาและวิชาการมาตลอด ชัยคุวันอะหมัดได้แสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพที่มีตั้งแต่ สมัยยังเยาว์วัย ท่านเป็นเด็กที่มีความจำเป็นเลิศจนชาวบ้านมีความเชื่อว่าชัยคุวันอะหมัดได้รับความรู้ผ่านการคลไจจากอัลลลอฮู (Ilmu ladunni) เรื่องดังกล่าวได้รับการพิสูจน์เมื่อท่านมีอายุ 12 ปี ท่านสามารถสอนวิชาหลักภาษาอาหรับให้แก่เด็กนักเรียนที่ได้อ่านในเวลาต่อมาเมื่อท่านอยู่ในแวดวง วิชาการเต็มตัว ท่านก็มีผลงานทางวิชาการมากมายไม่ว่าจะเป็นวิชาศาสนาหรือสาขาวิชาอื่นๆ (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 1992 : 12,16) เป็นที่ประจักษ์ว่าท่านเป็นอัจฉริยบุคคล มีความ เป็นปราชญ์ด้านวิชาการถึง 47 สาขา (Ismail Che Daud, 1988 : 61)

นอกจากนี้ท่านยังมีผลงานการเขียนตำราด้านการแพทย์ เคมี ประวัติศาสตร์และหลักภาษาอาหรับ เป็นต้น (Ahmad Fathy al-Fatani, 2001 : 57-58) ตำราเหล่านี้มีทั้งที่เป็นภาษาอาหรับและภาษามลายู แม้ว่าจะระยะเวลาได้ผ่านพ้นไปเป็นเวลานานร้อยปี แต่ตำราซึ่งเป็นงานเขียนของท่านก็ยังคงได้รับความเชื่อถือมาจนทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นตำราที่มีชื่อว่า ฟีริคาตุลฟีรอฮิด, อัล-ฟัตวา อัล-พะฎอนียะฮฺ และอื่นๆ นอกจากนี้ท่านยังได้รับการไว้วางใจให้เป็นผู้ตรวจทานและวิเคราะห์ตำราซึ่งเป็นงานเขียนของนักเขียนคนอื่นจากหลายสำนักพิมพ์

ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนียะฮฺมิได้เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงเท่านั้น แต่ท่านยังได้รับเกียรติให้เป็นครูสอนกีตาบในมัสญิดอัล-หะรอม มหานครมักกะฮฺ จนมีผู้คนกล่าวว่าจะไม่มีนักศึกษาจากอนุชัณดาราคณใดเลยที่ไม่เคยผ่านการศึกษาและเรียนรู้มาจากท่าน ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนียะฮฺ ยังเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีส่วนในการปลุกกระแสการต่อต้านจักรวรรดินิยมให้เกิดขึ้นในความรู้สึกของคนมลายู ดังเช่นคำกล่าวของ ดร.อับดุลเราะหฺมาน อัล-อะหฺมาดีฮฺ ในฐานะผู้นำเสนอหัวข้อการสัมมนาานาชาติ หัวข้อ “อารยธรรมมลายูครั้งที่ 2” เมื่อวันที่ 15-20 สิงหาคม พ.ศ. 2532 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ว่า “ชัยควันอะหมัด บิน วันมุหัมมัดชัยนู บิน วันมุสฎาะฟา อัล-พะฎอนียะฮฺ มีเจตนาในการนำเสนอให้มีการจัดตั้งรัฐมลายูอิสลามเริ่มจากปัตตานี กลันตัน และตรังกานู สำหรับกัมพูชานั้น ท่านได้แนะนำจามให้ตั้งรัฐจามปา ปกครองตนเอง โดยท่านจะเป็นผู้ติดต่อให้รัฐบาลอุษมานียะฮฺ ตุรกีเป็นผู้ดูแล” (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 1992 : 15)

2.1.2 ประวัติการก่อตั้งราชอาณาจักรลังกาสุกะ

เสนีย์ มาดากะกุล (2519 : 1-8) กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้สนับสนุนนักโบราณคดีกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นฝ่ายค้านไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของศาสตราจารย์ R. Von Heine-geldern ที่ว่ามนุษย์ที่อยู่ในแหลมทองทั้งหมดมีภูมิลำเนาเดิมในแคว้นยูนานและอพยพมาอยู่ในแหลมมลายูนับราวๆ 10,000 ปีมาแล้ว ทฤษฎีนี้ถกเถียงกันมานาน ความจริงเรามีหลักฐานหลายอย่างที่แสดงให้เห็นว่าในยุคหินใหม่มีมนุษย์อยู่ในแหลมมลายู รู้จักการทอผ้า รู้จักสานตะกร้าและสานภาชนะอื่นๆ สันนิษฐานว่ามนุษย์ในปัตตานีอาจจะเริ่มสร้างวัฒนธรรมตั้งแต่ยุคหินใหม่

“นักมานุษยวิทยาได้จำแนกเชื้อชาติในแหลมมลายูว่าเป็นกลุ่มเผ่าชวาอิสมาเลฮ์ ซึ่งเชื่อกันว่าชาวปัตตานีโบราณเป็นเชื้อสายจากเผ่านี้ อย่างไรก็ตามในจดหมายเหตุของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู กล่าวว่า ชาตืออาหรับและอินเดียโบราณอพยพมาอยู่ในบริเวณนี้ ทำให้มีการผสมผสานทางชาติพันธุ์กับชนเผ่าชวาอิสมาเลฮ์

(ชนเผ่าเดิม) จนกลายเป็นบรรพบุรุษของชาวมลายู โดยพระยาอนุমানราชชนและม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชก็เห็นด้วยว่าชาวอาหรับและอินเดียเป็นบรรพบุรุษของชาวปัตตานีปัจจุบัน

“มีหลักฐานที่เชื่อได้ว่า ชาวโลกรู้จักแหลมมลายูตั้งแต่ยุคโบราณ โดยมีนักการค้าต่างประเทศเข้ามาตั้งอาณานิคมเริ่มตั้งแต่ก่อนคริสต์ศักราช นักประวัติศาสตร์ยุโรปและเอเชียส่วนมากยอมรับว่าในแหลมมลายูนี้มีรัฐมลายูที่เก่าแก่ที่สุดรัฐหนึ่ง เรียกว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะ (Kingdom of Langkasuka) ในราวปี พ.ศ.658/ค.ศ. 115 มีจดหมายเหตุนักเดินทางของจีนระบุว่าตอนที่เขาเดินทางมาถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะในปี พ.ศ.743/ค.ศ.200 นั้น ปรากฏว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะตั้งขึ้นมานานแล้ว ด้วยเหตุนี้เองนักประวัติศาสตร์มาเลเซียยืนยันว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นรัฐมลายูที่เก่าแก่ที่สุดเพราะยังไม่มียุทธอื่นในแหลมมลายูมีวัฒนธรรมสูงและมีความเจริญรุ่งโรจน์มาก่อน

“ในตำนานฮิกายัตมารงมหาวังสาของไทรบุรีอ้างว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะมีอาณาเขตแยกออกเป็นสองภูมิภาค ส่วนหนึ่งอยู่ในไทรบุรี นักโบราณคดีหลายคนทำการสำรวจแล้ว ตอนแรกเข้าใจว่า คงจะอยู่ในบริเวณฝั่งแม่น้ำมารุบก (Marbok) แต่เมื่อนักสำรวจทำการวิจัยจริงๆ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ผู้เขียนเองได้ถามเจ้าหน้าที่สำนักงาน โบราณคดีแห่งมาเลเซีย ที่มีสาขาอยู่ที่ไทรบุรี (Kedah) และผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกัวลาลัมเปอร์ เมื่อปี พ.ศ. 2515/ค.ศ.1972 ท่านทั้งสองออกความคิดเห็นเหมือนกันว่า ไม่มีหลักฐานเป็นที่พอใจเท่าที่ได้พบซากโบราณวัตถุแห่งหนึ่งในไทรบุรีในตอนแรกคิดว่าเป็นที่ตั้งของราชอาณาจักรลังกาสุกะแต่ในตอนหลังเกิดความไม่แน่ใจ เนื่องจากตามที่อ้างในจดหมายเหตุของจีน กล่าวถึงลักษณะของราชอาณาจักรลังกาสุกะว่าอยู่ใกล้ภูเขาและมีถนนจากตัวเมืองไปถึงฝั่งทะเลประมาณ 5 ไมล์ ซึ่งมีความแตกต่างกับซากโบราณที่พบในไทรบุรีมาก ในปีเดียวกันท่านทั้งสองได้เดินทางมาถึงเมืองปัตตานี ซึ่งมีโอกาสชมเมืองยะรัง ท่านให้ความสนใจเมืองยะรังมาก

“อีกส่วนหนึ่งในตำนานดังกล่าว อ้างว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองไทรบุรี นักประวัติศาสตร์จึงคิดว่า คงจะอยู่ตามชายฝั่งทะเลจีนใต้ ทำให้นักประวัติศาสตร์หลายท่านหันมาสนใจปัตตานีมากยิ่งขึ้น ในที่สุดศาสตราจารย์ ปอล วิทเลย์ ยืนยันว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะอยู่ที่ปัตตานีแน่นอน นอกจากนี้ก็ยังมีนักประวัติศาสตร์อีกคนหนึ่งที่สนับสนุนว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะตั้งอยู่บริเวณปัตตานีในปัจจุบัน เช่น ศาสตราจารย์ฮอล ศาสตราจารย์เพียร์น เซอร์มูบิน เซฟฟอร์ด สมาคมนักประวัติศาสตร์กัลันตันและอื่นๆ อีกมากมาย ผู้วิจัยเองก็เห็นด้วย ทั้งนี้เพราะจดหมายเหตุของจีนได้บันทึกไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ 1 และ 2 อ้างถึงเมืองไทรบุรีและราชอาณาจักรลังกาสุกะในระยะเวลาเดียวกัน เช่น Kadaram บ้าง (ปัจจุบัน Kedah) แสดงว่าเมืองไทรบุรีกับราชอาณาจักรลังกาสุกะจะต้องเป็นคนละเมืองอย่างไม่มีปัญหา”

ผู้วิจัยได้สำรวจลักษณะชายฝั่งทะเลในสมัยโบราณของปัตตานี โดยชาวปยูคได้ให้ข้อมูลว่าในอดีตเมืองยะรังเคยติดกับชายฝั่งทะเล และหมู่บ้านปยูคเคยเป็นทะเลมาก่อน นอกจากนี้ กำนันตำบลยะรังก็ให้ข้อมูลว่า ชาวบ้านเคยขุดบ่อลึกประมาณ 6 ฟุต พบซากหินโบราณหลายแผ่น จึงได้หลักฐานหลายอย่างที่แสดงว่าบริเวณนั้นเคยติดกับฝั่งทะเลมาก่อน ผู้วิจัยได้ไปค้นหาเมืองโบราณแถวอำเภอยะรังปรากฏว่ามีซากวัตถุโบราณเรียงกระจัดกระจายกันตั้งแต่หมู่บ้านจือแร ผ่านหมู่บ้านประจันจนถึงหมู่บ้านวัด ผู้วิจัยเห็นว่า จือแรหรือยะรังในปัจจุบันคงเป็นเมืองโบราณของปัตตานีในสมัยราชอาณาจักรลังกาสุกะ

อีกเหตุผลหนึ่งคือ พงศาวดารชวาโบราณ (Negara Kertagama) อ้างถึงเมืองหลวงของปัตตานีว่า Djere ซึ่งไปตรงกับคำว่า จือแรของภาษามลายู (Jerai) และอีกประการหนึ่งคือ เป็นเมืองที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเลและแม่น้ำ ซึ่งไปตรงกับจดหมายเหตุของจีนอีกด้วย.

2.1.3 ที่ตั้งและอาณาเขตของราชอาณาจักรลังกาสุกะ

ตามตำนานของไทรบุรี (Kedah Annals) หรือ “Hikayat Marong Mahawangsa” ระบุว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะ (Kingdom of Langkasuka) ซึ่งเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนในแหลมมลายูนั้น ตั้งอยู่ในไทรบุรี แต่ตามจดหมายเหตุและบันทึกต่างๆ ทำให้มีนักประวัติศาสตร์และนักค้นคว้าจำนวนมากเชื่อว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู คืออยู่ระหว่างสงขลาถักบกลันตัน มีเมืองหลวงอยู่ในบริเวณจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน

ในประวัติศาสตร์จีนที่เขียนสมัยราชวงศ์เหลียง (พ.ศ.1045-1109/ค.ศ.502-566) บอกให้ทราบว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะตั้งขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือในราวปี พ.ศ.623-643/ค.ศ. 80-100

ตามบันทึกของจีนฉบับหนึ่ง ซึ่งได้บันทึกในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7 ได้ระบุว่า “ราชอาณาจักรลังกาสุกะ (Lang-ya-hsiu -หลังยะลิว) ตั้งอยู่ทางทะเลใต้ มีอาณาบริเวณจากพรหมแดนทิศตะวันออกไปยังพรหมแดนทิศตะวันตก ต้องเดินทางเท้าเป็นเวลา 30 วัน และจากพรหมแดนทิศใต้ถึงเหนือ ต้องเดินเป็นเวลา 20 วัน อยู่ห่างจากกวางตุ้ง 24,000 ลี้ ชาวเมืองลังกาสุกะทั้งชายหญิงปล่อยผมสยายออก สวมเสื้อผ้าไม่มีแขนทำด้วยผ้าฝ้าย กษัตริย์และชนชั้นสูงมีผ้าคลุมไหล่ ตัวเมืองล้อมรอบด้วยกำแพงและมี 2 ประตู มีหอคอยและเฉลียงอยู่ข้างบน กษัตริย์เสด็จออกนอกพระราชวังด้วยช้างทรง มีกลดสีขาวกางกั้นพร้อมด้วยขบวนกลองและธงทิวกับทหารคุ้มกัน เมืองนี้สร้างมากกว่า 400 ปีแล้ว เมื่อกษัตริย์เมืองนี้สิ้นชีวิต นายกรัฐมนตรีขึ้นครองราชย์แทน และสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ หลังจากนั้น 20 กว่าปี พระองค์สิ้นชีวิตโอรสของพระองค์ซึ่งมี

พระนามว่า ภักตะทัตต์ ขึ้นครองราชย์ต่อ ในยุคเทียนเซียน (คริสต์ศักราช 515) กษัตริย์พระองค์นี้ได้มีสัมพันธไมตรีกับเมืองจีน

จากบันทึกของชาวจีนอีกหลายคนรวมถึงชาวอาหรับได้ระบุไว้ว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะ นั้นตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลด้านตะวันออกของแหลมมลายู คือที่ปัตตานี (อ.บางนารา 2519 : 2-4)

2.1.4 สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณีและการเมืองการปกครองของราชอาณาจักรลังกาสุกะ

2.1.4.1 สภาพเศรษฐกิจ

ราชอาณาจักรลังกาสุกะเคยเป็นแหล่งทองคำและสินแร่ต่างๆ รวมทั้งสัตว์ป่า นานาชนิด พร้อมทั้งเครื่องเทศ นักภูมิศาสตร์ชาวโปรตุเกสชื่อ มานูเอล โกดินโย เดอเออร์เดีย ระบุว่า ทองคำบนคาบสมุทรมลายู (บริเวณที่เป็นแหล่งทองคำที่อุดมสมบูรณ์ คือ ปัตตานีโบราณถึงปาหัง) ถูกส่งไปขายยังอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์ ซึ่งเป็นตลาดการค้าขนาดใหญ่ของโลกในขณะนั้น (ครองชัย หัตถา, 2541 : 2)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 กษัตริย์แห่งจักรวรรดิโรมัน จักรพรรดิ มาร์ก ออเรเลียส มหาราช (Marcus Aurelius) ได้ตั้งชื่อสินค้าจากราชาอาณาจักรลังกาสุกะ เช่น เครื่องเทศ “Kapur Barus” ซึ่งหมายถึง ปูนบารุสหรือการบูรในสุมาตราเหนือ (Mohd. Zamberi A. Malik, 1993 : 5) นอกจากนี้วันมูหัมมัดเซาะซีร์ อับดุลลอฮ์ (1998 : 9) ยังระบุว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นท่าเรือใหญ่และเป็นศูนย์กลางด้านการค้าขนานานาชาติ

2.1.4.2 สังคม วัฒนธรรมและประเพณี

ลังกาสุกะเป็นราชอาณาจักรที่รุ่งโรจน์มากในด้านการค้าขาย มีอ่าวเป็นที่จอดเรือสำหรับพ่อค้าที่เดินทางระหว่างคาบสมุทรมลายูกับทะเลจีนใต้ ในช่วงปลายปีพุทธศตวรรษที่ 10 นักเดินเรือชาวจีนได้บันทึกว่า เมื่อเขามาเยือนราชอาณาจักรลังกาสุกะ เขาไปพบกับพวกพราหมณ์จากอินเดียที่อาศัยในตำนานัก หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ศาสนาฮินดู พราหมณ์ (Brahmanism Hinduism) เข้ามายังราชอาณาจักรลังกาสุกะก่อนปีพุทธศตวรรษที่ 10 และในปี พ.ศ.1058 ราชอาณาจักรลังกาสุกะมีกษัตริย์ปกครอง ชื่อ ภักตะทัตต์ (Bhaga Datta) เป็นชื่อในภาษาสันสกฤต มีความหมายว่า “ผู้นำแห่งอำนาจ” ชื่อดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอินเดียและฮินดูในราชอาณาจักรลังกาสุกะเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ประวัติศาสตร์จีนในราชวงศ์

เหลือย กล่าวว่ ชาวเมืองลังกาสุกะไม่ชอบไว้ผมยาวจะโกนศีรษะ พวกเขาใส่เสื้อผ้าที่ทอจากสำลี และเสื้อผ้าที่ไม่มีแขน กษัตริย์ชอบเดินทางโดยทรงช้างและมีประชาชนติดตามด้านหลังเป็นแถว ยาวและถือธงพร้อมกับตีกอง ประเพณีการแต่งกายบ่งบอกว่าชาวลังกาสุกะรับเอาวัฒนธรรม อินเดีย เข้ามา

ต่อมาเมื่ออาณาจักรศรีวิชัยสามารถเอาชนะอาณาจักรตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ในปี พ.ศ.1318 ได้ขยายอำนาจไปยังราชอาณาจักรลังกาสุกะที่ปัตตานี ทำให้ชาวเมืองละทิ้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ อาณาจักรศรีวิชัยเข้ามาครอบครองและเข้ามามีอิทธิพลต่อราชอาณาจักรลังกาสุกะ มีการค้นพบพระพุทธรูปสมัยศรีวิชัยที่ วัดถ้ำ จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นหลักฐานว่ามีการเปลี่ยนจากศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาพุทธ

อย่างไรก็ตาม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์มากมายที่เสียหายทั้งก่อนและหลังจากที่ชาวปัตตานีเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม โบราณสถานที่เหลืออยู่ไม่มีที่ใดอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ โบราณวัตถุก็เช่นเดียวกัน มีการขนย้ายออกไปจากพื้นที่เป็นจำนวนมากที่เหลืออยู่เป็นเพียงส่วนน้อย ด้วยเหตุนี้ทำให้ปัตตานีมีสิ่งที่เป็นหลักฐานหรือร่องรอยในการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สมบูรณ์น้อยมากเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ในภูมิภาคนี้ที่มีอายุรวมอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน จนกระทั่งเมืองปัตตานีแห่งใหม่ที่กรือเซะ-บานา ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เนื่องจากเป็นท่าเลการค้าและเป็นเมืองท่าที่เหมาะสม ปตานีจึงมีชื่อเสียงที่รู้จักไปทั่วโลก พ่อค้าจากต่างชาติดั้งภาษาเข้ามาค้าขายและตั้งบ้านเรือนมากมาย ประกอบกับเป็นช่วงที่ศาสนาอิสลามที่ปัตตานีเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางการศึกษาและเผยแพร่ออกไปยังที่ต่างๆ เมืองปัตตานีในพุทธศตวรรษที่ 21-23 จึงได้ชื่อว่าเป็นมหานครที่รุ่งเรืองในภูมิภาคนี้

ภาษาสันสกฤตและศาสนาพุทธที่นำมาโดยศรีวิชัย มีอิทธิพลต่อราชอาณาจักรลังกาสุกะมาก เริ่มตั้งแต่ที่อาณาจักรศรีวิชัยเข้ามาปกครองลังกาสุกะ ทำให้ราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นที่รู้จักและรุ่งเรืองกว่าสมัยที่ผ่านมา นับตั้งแต่อาณาจักรศรีวิชัยที่ปาเล็มบัง (Palembang) ได้รวมกับอาณาจักรไศลเन्द्र (Sailendra) ในชวาและได้รวมอำนาจเป็นหนึ่งเดียว ทำให้สามารถปกครองบริเวณที่กว้างขวางไม่เฉพาะแต่ภูมิภาคมลายู (Nusantara) เท่านั้น แต่รวมถึงอินโดจีนด้วยกษัตริย์ของอาณาจักรไศลเन्द्रได้เลือกราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นศูนย์กลางการปกครองในแหลมมลายู การปกครองของศรีวิชัยที่ราชอาณาจักรลังกาสุกะนั้นไม่ได้ใช้อำนาจทางทหารและการเมืองเข้าควบคุมแต่ใช้อำนาจทางทะเลและการควบคุมการค้าเรือ อำนาจการบริหารของราชอาณาจักรลังกาสุกะขึ้นอยู่กับกษัตริย์ โดยจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการแก่ศรีวิชัยในปาเล็มบัง ซึ่งเป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือราชอาณาจักรลังกาสุกะในขณะนั้น รายได้ของ

ราชอาณาจักรลังกาสุกะในขณะนั้นได้รับผลดีเพราะราชอาณาจักรลังกาสุกะได้เทคนิคการทำไร่ทำนาจากชาว บันทีกฉบับหนึ่งของอิซิง ภิกษุนักเดินทางชาวจีนระบุว่า ประเพณีวัฒนธรรมมลายูปุทธในหมู่เกาะอินโดนีเซียสมัยนั้นเจริญมาก โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นที่เชื่อว่าประเพณีดังกล่าวนี้ถูกนำมายังราชอาณาจักรลังกาสุกะด้วย เช่น ภาษา ศาสนา ความรู้เกี่ยวกับการเดินเรือ ศิลปะการก่อสร้าง คนตรีและเครื่องใช้ของกษัตริย์กุล (อ้างถึงใน ครอบงำ หัตถา,2541:44)

ข้อมูลทีกล่าวถึงวัฒนธรรมและประเพณีของราชอาณาจักร ลังกาสุกะที่ผ่านมา ได้จากบันทึกของนักเผยแพร่ศาสนาและพ่อค้าชาวจีน ชาวอาหรับและชาวอินเดียเป็นส่วนใหญ่ แต่หลักฐานของท้องถิ่นเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารมลายูที่เขียน โดยคนท้องถิ่นปตานียังไม่ได้มีการศึกษาค้นคว้าและนำมาเผยแพร่มากนัก เป็นที่น่าเสียดายที่เอกสารจำนวนมากถูกทำลายและชำรุดสูญหายไป ที่เหลืออยู่บ้างก็เฉพาะที่เห็นคุณค่าได้เก็บรักษาไว้เป็นมรดกสืบทอดกันมา แต่ส่วนใหญ่ก็ปกปิดไว้มิให้ผู้ใดรู้ เอกสารจำนวนหนึ่งไปปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑสถานและหอสมุดในต่างประเทศ ขณะที่บางส่วนยังคงมีผู้รักษาไว้ในปตานีและท้องถิ่นใกล้เคียง

เมื่อไม่นานมานี้ มีการค้นพบเอกสารเก่าเขียนด้วยลายมืออักษร ญาวี ชื่อ Tarikhh Petani¹ หรือประวัติศาสตร์ปตานี ที่ห้องเก็บมรดกทางประวัติศาสตร์ หอศิลปวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ (Khazanah Karya Pusaka Tenggara) แห่งประเทศมาเลเซีย เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่การกำเนิดราชอาณาจักรลังกาสุกะ ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีในยุคอนารยะ (Jahil) ในดินแดนที่ขณะนั้นเรียกว่า “ลังกาสุกะ” ในเอกสารดังกล่าวระบุว่า ผู้เขียนหนังสือ Tarikhh Petani คือ ชัยคุ พะกีร์ อาลี บิน วันมุหัมมัด บิน ชัยคุเซาะฟียุคดิน ข้อความต่างๆ ได้เขียนไว้ตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 (ก่อน ค.ศ.1500) ซึ่งต่อมาชัยคุควูด บิน อับดุลลอฮ์ อัล-พะฎอนีย์ ชาวปตานีแห่งเมืองกรือเซะได้คัดลอกใหม่และเขียนคำนำไว้ในปี ฮ.ศ.1228/ ค.ศ.1813/พ.ศ.2356 (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 1998 :3)

2.1.4.3 การเมืองการปกครอง

ปตานีในสมัยลังกาสุกะ มีอาณาเขตการปกครองครอบคลุมคาบสมุทรมลายูตอนล่างทั้งหมด ประวัติลังกาสุกะตามหลักฐานตำนานเมืองเคดาห์ได้กล่าวว่าราชามโรงมหาวงศ์ได้ตั้งเมืองลังกาสุกะที่เกาะชะรีก่อนต่อมาสมัยราชามโรงมหาโพธิสัตว์ ผู้เป็นโอรสได้เปลี่ยนเมืองลังกาสุกะเป็นเคดาห์หรือกญาหะ และได้ส่งราชบุตรออกไปสร้างเมืองเปรัก

¹ คัดลอกใหม่โดย:Almarhum Hj.SyaRani Bin Hj.Abdullah Ahmad Bin Abdurrauf Jeringa (อ.เสนีย์ มะคาเกกุล) เมื่อ ฮ.ศ.1833/ค.ศ.1968/พ.ศ.2511

ผู้วิจัยได้รับ Tarikhh Petani ฉบับเขียนลายมือนี้จากอัครมยุม อับดุลลอฮ์ ลออแมน (อ.บางนรา) เมื่อ พ.ศ.2529 ส่วน Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah คงจะ

ได้รับจาก อ.เสนีย์ มะคาเกกุล โดยตรง والله أعلم بالصواب

ส่วนราชธิดาได้ส่งไปสร้างเมืองปัตตานี ดังนั้นเมืองทั้ง 3 คือ เคดาห์ เปรักและปัตตานี จึงอยู่ภายใต้ อาณาจักรเดียวกัน เมืองท่าควบคุมฝั่งทะเลตะวันออกสมัยนั้นอาจใช้ชื่อ ยือแร' (Djere) หรือ ลังกาสูกะ ตามช่วงเวลาอาณาจักรลังกาสุกะ (อนันต์ วัฒนานิก, 2522:127)

หนังสือ Tarikh Petani กล่าวถึงการปกครองของราชอาณาจักร ลังกาสูกะตั้งแต่เริ่มแรกว่า ราชามหาवंสา (Raja Maha Wangsa) เป็นผู้ปกครองราชอาณาจักร ราช องค์กรนี้มีมเหสีหลายพระองค์และมีบุตรธิดาหลายพระองค์เช่นกัน บุตรธิดาเหล่านี้ต่อมาได้ถูกส่งไป ปกครองยังเมืองต่างๆ ของราชอาณาจักรลังกาสุกะ

ในช่วงปลายปีพุทธศตวรรษที่ 13 ศรีวิชัยได้เข้ามาปกครอง ราชอาณาจักรลังกาสุกะ เนื่องจากราชามหาवंสาอ่อนแอลง ราชาศรีวิชัยมาจากเมืองปาเล็มบัง มี ความชำนาญและเก่งกาจในการทำสงครามทางทะเล ผ่านสงครามมาหลายดินแดนและทำ สึกสงครามทั่วไปตามที่ต้องการ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่เกรงขามแก่คนลังกาสุกะ ในปี พ.ศ. 1293 ราชาศรีวิชัย ซึ่งจายาวังสาได้เข้าสู้รบกับบรรดาเมืองต่างๆ ที่อยู่ภายใต้ราชอาณาจักรลังกาสุกะและใน ที่สุดราชอาณาจักรลังกาสุกะได้รับความพ่ายแพ้ ราชวงศ์ศรีวิชัยปกครองราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็น เวลานานประมาณ 500 ปี ต่อมาเกิดศึกสงครามในมุลกู-ชวา เพื่อแย่งชิงอำนาจความยิ่งใหญ่ระหว่าง ราชวงศ์ศรีวิชัยกับราชวงศ์ไซเลนทร์ (Sulandra ปัจจุบันเขียนเป็น Syailendra) การสู้รบใช้ระยะเวลา ยาวนานทั้งทางเรือและทางบกแม้กระทั่งบนภูเขา สงครามของทั้งสองฝ่ายในชวานั้นมีความทารุณ โหดร้าย ส่วนมากจะแทงกันด้วยหอก (Lembing) ภายใต้อาณาจักรศรีวิชัยนั้นผู้คนมีความเข้มแข็ง กล้าหาญต่างฝ่ายต่างไม่ยอมแพ้แก่กัน ต่อมาได้ทำสัญญาสงบศึกสงคราม มีการตกลงปกครอง อาณาจักรต่างๆ ด้วยกันทั้งสองราชวงศ์

ดังนั้นปัตตานีจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของสองอาณาจักรดังกล่าว หลังจากนั้นอำนาจของอาณาจักรศรีวิชัยกับอาณาจักรไซเลนทร์ได้จัดตั้งศูนย์กลางการปกครองขึ้น ที่ปัตตานี เพื่อจะได้รักษาอำนาจและความสงบเรียบร้อยของอาณาจักรมลายูทางด้านตะวันออก ดังนั้นปัตตานีจึงได้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้ง ปัตตานีเป็นที่รู้จักโดยคนอาหรับ จีน ชาว และ อินเดีย พระราชามีพระนามเป็นภาษาสันสกฤตและบาลี แต่ภาษาพูดจะเป็นภาษามลายู ซึ่ง ภาษามลายูนี้ใช้กันมาตั้งแต่ครั้งอยู่ในอาณาจักรศรีวิชัย หลังจากอาณาจักรไซเลนทร์เข้ามามีอำนาจ ปกครองจึงมีภาษาชวามาผสมผสานอยู่ด้วยซึ่งแต่เดิมภาษามลายูจะผสมด้วยภาษาสันสกฤตและบาลี คนมลายูขณะนั้น ไม่สวมเสื้อและคนป่าแถบปัตตานีก็ยังเปลือยกายเหมือนคนป่าทั่วไป

¹ ในหนังสือนามารากาตามา เขียนโดยพระปัญญา แห่งชาวได้กล่าวถึงเมืองของลังกาสุกะ คือ โกตามะสุลิขัย ฉือแร

เมื่อครั้งที่ราชาศรีวิชัยได้เข้าไปมีอำนาจและสถาปนาเมือง นครศรีธรรมราชเป็นราชธานี จนเป็นศูนย์กลางที่มีความยิ่งใหญ่ในแหลมมลายู ในปีพุทธศักราช 1318 ขณะนั้นปัตตานีก็ยังคงเป็นของราชอาณาจักรลังกาสุกะ ศาสนาพุทธซึ่งมาจากประเทศอินเดีย และได้แผ่ไปถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะ ราชาศรีวิชัยได้แต่งงานกับธิดาของราชวงศ์ลังกาสุกะและมี โอรสชื่อ “วังสา” (Wangsa) ขณะที่เจ้าวังสามีอายุประมาณ 28 ปี ท่านได้รับอำนาจปกครอง ราชอาณาจักรลังกาสุกะและพี่ชายของท่านได้ปกครองเมืองเคดาห์ ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งของ ราชอาณาจักรลังกาสุกะเช่นเดียวกัน ต่อมาโอรสของราชาวังสา ชื่อ จันทิตรา วังสา ได้เป็นราชา ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนโอรสของราชาวังสาก็พระองค์หนึ่งคือ อินทิตรา วังสา ได้ ปกครองราชอาณาจักรลังกาสุกะที่ปัตตานีเมื่อประมาณปีพุทธศักราช 1343 เป็นต้นมา

ประวัติเมืองปัตตานีหลังจากนั้นปรากฏในเอกสารของชาว ต่างประเทศ เช่น ในปีพุทธศักราช 1892 หวัง คำหยวน ซึ่งเป็นชาวจีนได้บันทึกไว้ว่า เสียมหรือ สยามแห่งอาณาจักรละโว้ – อยุธยาได้โจมตีเมืองตามะสิก (Tamasik) สิงคโปร์ในปีพุทธศักราช 1885 กษัตริย์ละโว้ – อยุธยา คือ พระเจ้าอู่ทองได้ส่งพระพนมวัง – นางสะเดียงทอง ออกมาปกครอง เมืองนครศรีธรรมราชและในปีพุทธศักราช 1887 พระพนมวังได้แต่งตั้งให้พระยาฤทธิ์เทวาออกไป ปกครองเมืองปัตตานีที่โกตามะสุลิขัย

อนันต์ วัฒนานิก (2531 : 34-35) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองปัตตานีว่า พระยาฤทธิ์เทวา (พระเปตมไทยกาของพญาอินทิตรา) ได้นำชาวเมืองโกตามะสุลิขัยไปช่วยพระเจ้า อู่ทอง (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1) สร้างพระนครศรีกรุงศรีอยุธยาระหว่างปี พ.ศ. 1890-1893 พระยา ฤทธิ์เทวาครองเมืองโกตามะสุลิขัยจนถึงปี พ.ศ.1927 ก็สิ้นพระชนม์ กษัตริย์องค์ต่อมาเป็นสมเด็จพระ อยุธยาของพญาอินทิตราครองราชย์อยู่ระหว่างปี พ.ศ.1927-1967 ต่อมาพญาเท้าเคารพมหาจันทร าทรงราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 1967-2012 ต่อจากนั้น พญาอินทิตราโอรสของพญาเท้าเคารพมหาจันทร าทรงเมืองโกตามะสุลิขัย เป็นองค์สุดท้ายระหว่างปี พ.ศ. 2012-2057 ก่อนที่จะย้ายเมืองโกตา มะสุลิขัยไปอยู่ที่เมืองกรือเซะหรือปัตตานีคารุสสลามในเวลาต่อมา

ในตอนท้ายของหนังสือ Tarikhh Petani ได้กล่าวถึงสงครามระหว่าง ราชอาณาจักรไชยากับราชอาณาจักรเขมรปรากฏว่าราชอาณาจักรเขมรแพ้ ราชอาณาจักรไชยาจึงขยายอำนาจการปกครองไปถึง เมืองเขมร เมืองเขมรสมัยนั้นชาวมลายูเรียกว่า “นครจำปา กา ปุระ” (Negeri Cempa Ka Pura) บุตรสาวของราชอาณาจักรเขมรได้แต่งงานกับราชาในการสู้รบกับเขมรครั้งนั้นราชาอินทิตราวังสาแห่ง เมืองปัตตานีได้ส่งกำลังทหารไปช่วยเหลือราชอาณาจักรไชยาด้วย นอกจากนั้นบุตรสาวคนหนึ่งของราชา สงขลาได้แต่งงานกับพ่อค้าชาวเปอร์เซีย โดยราชาเมืองปัตตานีเป็นผู้ติดต่อสู่ขอ ชาวเปอร์เซียที่ได้ แต่งงานนั้นชื่อสุไลมาน ซาห์ (Sulaiman Syah)

ราชาอินทรี วังสา ปกครองปัตตานีภายใต้อำนาจของราชวงศ์ศรีวิชัย ต่อมาเมื่อมีบุตรชื่อ อินทรีทเวา วังสา (Antira Derwa Bangsa) โดยปกครองเมืองปัตตานีต่อจากบิดา ขณะนั้นอายุประมาณ 31 ปี ในระหว่างที่ราชาอินทรีทเวา วังสา ปกครองปัตตานีอยู่นั้น อดีตราชาลิกอร์กับราชาไชยา ได้รวมตัวกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวเข้าสู่รบกับราชวงศ์ศรีวิชัยที่เมืองไชยาเพื่อโค่นล้มอำนาจของศรีวิชัย และไม่ต้องการให้ราชวงศ์ศรีวิชัยซึ่งเป็นชาวชวามีอำนาจปกครองอีกต่อไป จนกระทั่งราชวงศ์ศรีวิชัยพ่ายแพ้ต้องหลบหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองปัตตานี ราชานครศรีธรรมราชและราชาไชยาได้จัดตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นปกครองมีชื่อว่า “Tamanga Singa” หรือบางแห่งเรียกว่า “Temmbera Linga” หรือตามพรลิงคั่นเอง

มาร์โคโปโลเคยแวะเยี่ยมราชอาณาจักรลังกาสุกะใน ค.ศ.1275 (พ.ศ.1818) มาร์โคโปโล ได้บันทึกว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะในขณะนั้นไม่ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการให้แก่ผู้ใด (Wan Hashim Wan Teh, 1991:7)

สำหรับที่ปัตตานีนั้น ราชาอินทรีได้สร้างเมืองปัตตานีแห่งใหม่ที่ริมชายทะเลและราชวงศ์ของพระองค์ได้ปกครองเมืองปัตตานีสืบต่อกันมา ดังที่รู้จักกันในนามกษัตริย์ “ราชวงศ์ศรีวิงสา” ที่ปกครองปัตตานีตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเมือง จนถึงกษัตริย์ กูนิง (Raja Kuning) กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ศรีวิงสาที่ปกครองปัตตานีระหว่างปี พ.ศ. 2178-2184.

2.1.4.4 สถาปนามิสาสตร์และการค้าของราชอาณาจักรลังกาสุกะ

สถาปนามิสาสตร์และการค้าของราชอาณาจักรลังกาสุกะ ปรากฏรายละเอียดครั้งแรกในจดหมายเหตุราชวงศ์เหลียงของจีน พ.ศ.1045-1106 ซึ่งกล่าวถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะในชื่อของ “ลัง-ยา-ฮู” (Lang-Ya-Hsiu) ว่าตั้งอยู่ทางทะเลได้มีอาณาบริเวณจากตะวันออกไปถึงตะวันตก อยู่ห่างจากกวางเจา 24,000 ลี้ ภูมิอากาศและสินค้าของลังกาสุกะบางส่วนคล้ายกับฟูนัน โดยเฉพาะ ไม้กฤษณาและการบุงมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั้งชายและหญิงในการเปลือยกายท่อนบน ปล่อยผมเป็นกระเชิงลงมาข้างหลัง ผ้าที่สวมใส่ทำด้วยผ้ากำมะถัน กษัตริย์และเจ้าหน้าที่ชั้นสูงคลุมไหล่ด้วยผ้าหยัน-เซีย มีเข็มขัดทำด้วยทองคำทั้งเส้นคาดที่เอว ห้อยต่างหูทำด้วยทองคำ ส่วนบริเวณรอบๆ เมืองจะมีกำแพงล้อมรอบ มีประตู 2 ประตู มีหอคอยและระเบียงอยู่ด้านบน เมื่อกษัตริย์ออกนอกวังจะประทับบนหลังช้าง มีทหารรักษาพระองค์คุ้มกันอย่างเข้มแข็ง ชาวเมืองบอกรัฐของพวกเขาส่งสร้างมาก่อนหน้านั้นเป็นเวลากว่า 400 ปีมาแล้ว

เอกสารของจีนที่บันทึกไว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ระบุว่า การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างจีนกับราชอาณาจักรลังกาสุกะในระยะแรกๆ ไม่ได้มีการบันทึกไว้ จนกระทั่งในสมัยราชวงศ์เหลียงในปี พ.ศ.1058 ได้เขียนไว้ว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะที่ชาวจีนเรียกว่า

“Lang-ya-siu” นั้น ได้ปรากฏอยู่ในบริเวณตอนบนของคาบสมุทรมาลายูมาตั้งแต่ 400 ปี ก่อนหน้านั้น ต่อมา พอล วิทลีย์ ได้รวบรวมรายชื่อเอกสารอื่นๆ ที่บันทึกไว้ในพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อมาจดหมายเหตุราชวงศ์เหลียงได้บันทึก Sui-shu ตอนที่ 82 และบันทึก Pei-Shih ตอนที่ 95 โดยได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับราชอาณาจักร ลังกาสูกะ ซึ่ง พอล วิทลีย์ ระบุว่า เป็นสถานที่แถบปัตตานี

ในเอกสาร Malaysia Official Yearbook ระบุว่า ราชอาณาจักร ลังกาสูกะเป็นราชอาณาจักรเก่าแก่ที่สุดบนแหลมมลายู มีวัฒนธรรมที่คึกคักและมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ชาวโลกรู้จักราชอาณาจักรลังกาสุกะมานานแล้ว ในบันทึกของนักเดินเรือชาวจีนระบุว่า ตอนที่เขาเดินทางมาถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะนั้น ปรากฏว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะตั้งมานานแล้ว จากการบันทึกของราชวงศ์เหลียงของจีนได้ระบุว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะตั้งขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือประมาณ พ.ศ.623-643 ส่วนการค้ากับจีนนั้นคงมีมาก่อนหน้านั้นแล้ว ดังที่ศาสตราจารย์ไบรอัน แฮริสัน รายงานว่าจีนกับเมืองบนคาบสมุทรมาลายูมีการติดต่อค้าขายเริ่มตั้งแต่ 300 ปี ก่อนคริสต์ศักราชและในปีพุทธศตวรรษที่ 7 ได้มีการติดต่อค้าขายทางเรือกับเมืองตามชายฝั่งของคาบสมุทรแห่งนี้มากขึ้น (Hamsan, 1967 อ้างถึงในครองชัย หัตถา, 2541 : 34)

การค้าของจีนย่านทะเลจีนใต้ได้พัฒนาเป็นลำดับ ส่วนการบันทึกเป็นเอกสารที่เกี่ยวกับการเดินเรื่อนั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น ชื่อของอาณาจักรฟูนันและราชอาณาจักรลังกาสุกะได้ปรากฏในบันทึกของจีนในฐานะที่เป็นดินแดนสำคัญที่เรือต่างๆ จากทะเลจีนใต้เดินทางไปมหาสมุทรอินเดียใช้เป็นท่าจอดเรือ ในสมัยราชวงศ์เหนือและใต้ของจีน พุทธศตวรรษที่ 10-11 นักแสวงบุญชาวจีนซึ่งนับถือพุทธศาสนาก็ใช้เส้นทางดังกล่าวเดินทางไปยังตะวันตก ภิกษุชาวอินเดียก็ใช้เส้นทางนี้เดินทางไปยังประเทศแถบตะวันออก กล่าวได้ว่าข้อความนี้เป็นบันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของจีนครั้งสำคัญที่กล่าวถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะในยุคแรกๆ (เขียนฉงเฉา, 2532 อ้างถึงในครองชัย หัตถา, 2541 : 34)

ราชอาณาจักรลังกาสุกะได้ส่งทูตเดินทางไปยังประเทศจีน สมัยราชวงศ์เหลียงในปี พ.ศ.1058 โดยพระราชของราชอาณาจักรลังกาสุกะในครั้งนั้นชื่อ ภักคะทัตต์ ต่อมาก็ส่งทูตไปยังประเทศจีนอีกครั้งในปี พ.ศ.1066 และ พ.ศ.1111 ตามลำดับ จากนั้นจดหมายเหตุราชวงศ์ซู่ ราชวงศ์ถังและต่อๆ มาที่เขียนขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-15 ต่างกล่าวถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะทั้งสิ้น ในสมัยราชวงศ์ถังการขนถ่ายสินค้าและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างจีนกับเอเชียใต้ยังมีมากขึ้นดังปรากฏในหนังสือของกั๋ว นันยาง เจียงตงอี ซึ่งระบุว่าท่าเรือที่ตั้งอยู่ระหว่างกวางเจา เมืองท่า ชิ-ลิ-โพ-อี (ศรีวิชัย) เมืองท่า โม-โจ-ยู (ญัมบี) ในสุมาตราและเมืองท่า เซ-ซา (เคดาห์) แห่งฟากตะวันตกของคาบสมุทรมาลายูนั้นมีเมือง ท่าสองแห่ง ที่กล่าวถึงมากในสมัยราชวงศ์ถัง คือ เซ-ซา ทางฝั่งตะวันตกและ ลัง-ยา-ซู ทางฝั่งตะวันออกตามทัศนะทางภูมิศาสตร์

ท่าเรือทั้งสองตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมในการเดินเรือเพื่อติดต่อค้าขายกันระหว่างตะวันออกกับตะวันตก (เหยียนจงเฉา, 2532 อ้างถึงในครองชัย หัตถา, 2541 : 35)

ในเอกสาร Hsu Kao-Seng-Chuen ซึ่งรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาในประเทศจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ระบุว่า ภิกษุ จู-นา-โล-โต ต้องการเดินทางไปยังอาณาจักร Leng-Chieh-Hsiu ซึ่งเชื่อว่าเป็นชื่อเดียวกันกับ “Lang-Chia-Shu” ที่ภิกษุอี๋หลั่งฉี-หงานและอี๋ฉวน แล่นเรือจากจีนผ่านฟูนันมาถึงฝั่งทะเลของ “Lang-Chia-Shu” พวกเขาได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากพระราชินี เรื่องราวเกี่ยวกับภิกษุของจีนและพุทธศาสนาที่ราชอาณาจักรลังกาสุกะมีมาอย่างต่อเนื่อง การเดินทางจากจีนไปยังอินเดียมักจะแวะพักที่ราชอาณาจักรลังกาสุกะ ภิกษุบางรูปมาพำนักอยู่จนกระทั่งเสียชีวิตที่ลังกาสุกะ เช่น ภิกษุ อี้หัว (I-Huei) ในขณะที่ภิกษุรูปอื่น ๆ เดินทางต่อไปยังประเทศอินเดีย (Wheatly, 1961 อ้างถึงในครองชัย หัตถา, 2541 : 35)

ชื่อลังกาสุกะหรือลัง-ชา-ชู ปรากฏในสารานุกรมของจีน 3 เล่ม ซึ่งได้กล่าวถึงการเดินทางมายังย่านทะเลใต้ จากหมู่เกาะแห่งหนึ่งของจำปาศักดิ์พบหมู่เกาะกลุ่มหนึ่งต่อจากนั้น 2-3 วัน จะมองเห็นแนวเทือกเขาของลัง-ชา-ชู อยู่ทางตะวันตก

หนังสือของเต้าอี้จื่อเลี้ยวของจีนได้อธิบายถึงลักษณะภูมิประเทศและผู้คนที่ราชอาณาจักรลังกาสุกะในสมัยนั้นว่า “ภูเขาเหยาซีเจียว” นี้มียอดเขาราบ ผู้คนตั้งหลักแหล่งเป็นวงกลมดูเหมือนมดซึ่งเกาะอยู่ตามชั้นเขา หลงหยางซีเจียวตั้งอยู่บนแผ่นดินฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรมลายู อันหมายถึงจังหวัดปัตตานีของไทย

ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ลังกาสุกะปรากฏในเอกสารจีน ในฐานะที่เป็นเมืองท่าที่มีชื่อเสียงที่สุดบนคาบสมุทรมลายูในขณะนั้น ดังข้อความบันทึกการเดินทางไปอินเดียของภิกษุอี๋ซิงในปี พ.ศ.1214 เขาได้ใช้ชีวิตในอินเดียและย่านทะเลใต้จนถึงปี พ.ศ.1238 เขาได้กล่าวถึงเมืองท่าต่างๆ ในภูมิภาคนี้ทั้งที่ได้จอดเรือและแล่นเรือผ่านจากวางตั้งไปถึงอินเดีย ภิกษุอี๋ซิงและคณะออกเดินทางจากท่าเรือวางตั้งในช่วงเริ่มต้นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเรือขนาดความยาว 25 วา ลงมาทางใต้โดยผ่านทะเลจีนใต้ตรงไปยังเมือง “Shi-li-foshih” บนเกาะสุมาตราใช้เวลานับ 20 วัน ที่เมืองดังกล่าวเขาได้ศึกษาภาษาสันสกฤตเป็นเวลาประมาณ 6 เดือน จึงเดินทางผ่านช่องแคบมะละกาสู่มหาสมุทรอินเดียต่อไป บันทึกที่สำคัญตอนหนึ่งของภิกษุอี๋ซิงกล่าวว่า “มีเส้นทางอื่นอีกที่สามารถเดินทางข้ามฝั่งคาบสมุทร” ได้แก่เมืองท่าลังกาสุกะ ซึ่งเป็นท่าเรือที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในขณะนั้น ที่นั่นคนจีนท่ามกลางคนพื้นเมืองจะได้รับการปฏิบัติด้วยมิตรไมตรีอย่างสมเกียรติในฐานะผู้มาเยือน

ในเอกสารเรื่อง Langkasuka and the Early History of Pattani ของวิกเตอร์ เคนเนดี ความตอนหนึ่งกล่าวถึง มาร์โค โปโล ซึ่งเดินทางกลับจากจีนไปอิตาลีในปี พ.ศ.1833

ได้กล่าวถึง ราชอาณาจักรลังกาสุกะว่าเป็นรัฐอิสระไม่ขึ้นกับเมืองใด ในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 มีการค้าขายกับจีนอย่างแพร่หลาย มีการติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับนครศรีธรรมราชและเมืองอื่นๆ ที่นับถือพุทธศาสนาซึ่งอยู่ทางเหนือขึ้นไป ราชอาณาจักรลังกาสุกะเป็นเมืองท่าทางตอนเหนือเมืองแรกบนแหลมมลายูทางใต้ ได้รับอารยธรรมอิสลามจากพ่อค้าชาวอาหรับ ชื่อของลังกาสุกะปรากฏในบันทึกของอาหรับในปี พ.ศ.2054 เป็นครั้งสุดท้าย วิคเตอร์ เคนเนดี กล่าวถึงความเชื่อของชาวเมืองในสมัยนั้นว่า ลังกาสุกะเป็นอาณาจักรแห่งสวรรค์ นครแห่งความผาสุก ปกครองโดยเจ้าหญิงซึ่งมีพระราชวังที่ประทับอยู่บนเนินเขา (Kennedy, 2522 ครองชัย หัตถา, 2541 : 38)

ราชอาณาจักรลังกาสุกะมีความรุ่งเรืองเรื่อยมา จนกระทั่งปีพุทธศตวรรษที่ 20 ก็ค่อยๆ ลดความสำคัญลงเหลือเพียงการค้าระดับท้องถิ่น ชื่อของลังกาสุกะก็ค่อยๆ เลือนหายไปเนื่องจากบริเวณชายทะเลห่างออกไปทางเหนือโกตามะสุลิขัย ประมาณ 12 กิโลเมตร มีเมืองปัตตานีแห่งใหม่เกิดขึ้น ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าทางเรือและเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการปกครอง ประชาชนจำนวนมากได้ย้ายมาอาศัยทำการค้าขายทางเรืออย่างกว้างขวาง ทั้งจีน อินเดีย อาหรับ โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ญี่ปุ่น และการค้ากับเมืองอื่นๆ บนคาบสมุทรมลายูและบริเวณใกล้เคียง ท่าเรือปัตตานีได้รับการกล่าวขานว่ายิ่งใหญ่ที่สุดในย่านทะเลแถบนี้ เมืองปัตตานีในระหว่างปี พุทธศตวรรษที่ 12-23 ได้ชื่อว่าเป็นมหานคร (Metropolis) ของดินแดนมลายู (ครองชัย หัตถา, 2541:35 – 41)

ในบทนำของหนังสือ Tarikhh Petani หรือประวัติศาสตร์ปัตตานี กล่าวไว้ว่า ราชอาณาจักรลังกาสุกะถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนคริสตกาล ต่อมาในราวศตวรรษที่ 20 หรือพุทธศตวรรษที่ 7 ได้มีราชาปกครองราชอาณาจักรลังกาสุกะก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเกิดขึ้นในดินแดนอาหรับ ต่อมา ชัยคุฟะกีร์ อาลี ผู้เป็นหลานของชัยคุเซาะฟียูคติน อัล-อับบาส ได้เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนปัตตานีในปี พ.ศ.1943 แผ่นดินปัตตานีสมัยนั้นชาวอาหรับเรียกว่า ฝะฎอนีย์ มีอาณาเขตรวมตั้งแต่ เคดาห์ ฝะฎอนีย์ ซังฆูรา (Sangclura=สงขลา) ลิกอร์ (Ligor : นครศรีธรรมราช) รวมเข้ากับไชยา (Cayya) ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป ดินแดนเหล่านั้นรวมเข้าด้วยกันก่อนที่อิสลามจะถูกนำมาเผยแพร่แถบคาบสมุทรมลายูและก่อนที่อิสลามจะรวมกันเป็น รัฐอิสลามในดินแดนอาหรับ ชัยคุฟะกีร์ อาลี ผู้เขียนหนังสือดังกล่าวได้กล่าวไว้ในคำนำว่า ท่านได้ใช้เวลาในการรวบรวมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของปัตตานีและมีความยากลำบากในการรวบรวมเรื่องราวนี้ เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเวลานาน ซึ่งขณะนั้นดินแดนแถบนี้เต็มไปด้วยศาสนาพุทธและฮินดู ส่วนศาสนาอิสลามในขณะนั้นยังมาไม่ถึง ข้อมูลในการเขียนได้จากคำบอกเล่าของสุลต่านและข้อมูลจากชาวนคร (ชาวพุทธ) ที่อาศัยอยู่กับสุลต่าน นอกจากนั้นท่านยัง

ได้ข้อมูลจากชาวมุสลิมและข้อมูลจากปู่ของท่าน คือ ชัยคุ เชาวฟียุคดิน อัล-อับบาส ซึ่งได้เขียนเรื่องราวของราชอาณาจักรลังกาสุกะไว้เป็นภาษาอาหรับอีกด้วย

กลุ่มคนและวัฒนธรรมดั้งเดิมของราชอาณาจักรลังกาสุกะในหนังสือ Tarikhh Petani เขียนไว้ว่า “ดินแดนคาบสมุทรมันเป็นที่ตั้งของราชอาณาจักรลังกาสุกะ” มีคนพื้นเมืองตั้งแต่บรรพกาล ต่อมาเมื่อชาวฮินดีหรืออินเดียซึ่งนับถือศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ได้เข้ามาค้าขายในดินแดนฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู ได้ตั้งศูนย์กลางการค้าที่เกาะแห่งหนึ่งใกล้กับเมืองเคดาห์ (เกาะดังกล่าวนี้น่าจะเป็นเกาะลังกาวิ) พร้อมทั้งเผยแพร่ศาสนาฮินดูและพราหมณ์ไปด้วย ทำให้ผู้ปกครองรับนับถือศาสนานั้นไว้อย่างกลมกลืน ราชธานีของลังกาสุกะในสมัยนี้น่าจะเริ่มที่เคดาห์ ผู้ปกครองได้มอบอำนาจการปกครองเมืองชายทะเลด้านตะวันออกให้บุตรธิดาเพื่อติดต่อค้าขายกับชาวจีน เขมร ชาว นุกิส ชาวและบาลี การส่งบุตรไปสร้างเมืองทางตะวันออกปรากฏว่าในตำนานเคดาห์ หรือ Hikayat Maharong Mahawanga ได้ระบุไว้ว่า การค้าขายในเมืองท่าฝั่งตะวันออกมีชนชาติต่างๆ เข้ามาติดต่อค้าขายและเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทั้งชาวจีน เขมร ชาว อินเดีย อาหรับและเปอร์เซีย คนอาหรับและเปอร์เซียนับถือลัทธิซุนนีย์ (ศาสนาอายุซี โซโรแอสเตอร์) บ้างก็นับถือศาสนา ยูดา (นบีโมฮัมหมัด) ชาวจีนและชาวอินเดียมีความรู้เรื่องยารักษาโรคและการเล่นมายากล (Mesih) นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคนพื้นเมืองซึ่งเป็นคนป่าดั้งเดิมบนคาบสมุทรมลายูคือพวก “ซาไก” (Sakai) ซึ่งถือว่าเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มสุดท้ายที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์มาถึงทุกวันนี้ ราชอาณาจักรลังกาสุกะฝั่งตะวันออกมีความเจริญรุ่งเรืองเรื่องการค้าอย่างรวดเร็ว พ่อค้าชาติต่างๆ รวมทั้งอินเดียได้หันไปทำการค้าขายทางฝั่งทะเลตะวันออกมากขึ้น ทำให้ราชธานีที่เคดาห์และการค้าที่เกาะลังกาวิซบเซาลง จึงน่าจะเป็นสาเหตุให้ต้องย้ายราชธานีของราชอาณาจักรลังกาสุกะจากเคดาห์มายังที่ตั้งแห่งใหม่คือที่ปตานี มีศูนย์กลางอยู่ที่โกตามะฮาลิไก (Kota Mahaligai) ซึ่งเชื่อกันว่าตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณเมืองยะรัง จังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน บริเวณดังกล่าว เรียกว่า “จือแร หรือ Djere”

Hj.Wan.Mohd.Shaghir Abdullah, (1998 : 8-9) กล่าวในตอนหนึ่งของหนังสือ Tarikhh Petani กล่าวถึง ความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมที่ราชอาณาจักรลังกาสุกะว่า ราชผู้ปกครองลังกาสุกะนับถือศาสนาฮินดูและพราหมณ์ ราชธานี (Ibu Ashimah) เดิมตั้งอยู่ที่เคดาห์ กล่าวกันว่า ก่อนนบีอิซา นูตรมัรยัมจะกำเนิด มีชาวจีนมาเยี่ยมเยียนเมืองดังกล่าวแล้ว ราชอาณาจักรลังกาสุกะมีราชปกครองหลังจากนบีอิซา กำเนิด 200 ปี (ค.ศ.200) ชาวจีนกล่าวถึงราชอาณาจักรลังกาสุกะตามปีศักราชของจีนและใกล้เคียงกับช่วงเวลาดังกล่าวเช่นกัน ราชอาณาจักรลังกาสุกะประกอบด้วยบุคคลชนชาติต่างๆ ที่เข้ามาติดต่อค้าขาย ส่วนใหญ่เดินทางทางทะเลโดยใช้

เรือใบ บางพวกเดินทางด้วยช้างใช้เวลา 25 วัน การเดินทางไม่เร็วและไม่ช้า เพราะหยุดพักระหว่างทางเพื่อให้ช้างได้กินอาหารและได้พักผ่อน

ด้านวัฒนธรรมประเพณีหนังสือ Tarikh Petani เขียนไว้ว่า ผู้คนที่เข้ามาอยู่ในปัตตานี บางคนกินข้าว บางคนกินแป้งสาลี (Gandum) และบางคนก็กินข้าวโพด คนอาหรับเดินทางมาจากทะเลเปอร์เซียและฮะญูเราะเมาตุ (คาบสมุทรอหรับ) เข้ามาค้าขายกับคนปัตตานีและคนจีน ส่วนคนฮินดูมีความรู้เรื่องการรักษาโรคและการเล่นกล คนอื่นๆ จึงเกรงกลัวพวกเขาด้วยความ ฉงนสนเท่ห์ แต่พวกเขาก็กราบไหว้ทุกสิ่งทุกอย่าง ก้อนหินก็กราบไหว้ ไม้เท้าก็กราบไหว้ คนมลายูก็เกรงกลัว มีคนเหล่านั้นจำนวนมากได้ตามไปเคารพนับถือศาสนาของชาวฮินดู (นับถือศาสนาฮินดู) คนฮินดูนั้นจะสังเกตได้ง่าย โดยเขาจะผูกเชือกไว้ที่คอเป็นสีเหลืองบ้าง สีดำบ้าง ราชาราชอาณาจักรลังกาสุกะและราชาปัตตานีทุกพระองค์ ก็นับถือศาสนาฮินดูเช่นเดียวกัน คนอาหรับและเปอร์เซีย ส่วนใหญ่จะกราบไหว้บูชาไฟ เขานับถือศาสนาญูซี (Majusi) บางคนนับถือศาสนายูดา (Moses) และศาสนานบีอิซา บิน มร์ยัม ซึ่งคนมลายูไม่เข้าใจในพฤติกรรมเหล่านั้น

คนชวามีความสามารถในการเดินเรือทะเล คนชวาจะขายเรือให้กับคนจีนและเขมร มีคนพื้นเมืองของราชอาณาจักรลังกาสุกะคือพวกชาวกู ซึ่งมักถูกเรียกว่าคนป่า เมื่อพวกเขาพบผู้คนที่งว่งหนีเข้าป่าทันที พวกเขาไม่สวมเสื้อผ้า เมื่อรู้สึกหิวและกระหาย ก็จะเข้าไปขโมยอาหารโดยไม่ได้ขอเพราะเขาพูดภาษามลายูและภาษาอื่นไม่ได้ ภายหลังจากรับประทานอาหารเสร็จก็จะหนีเข้าป่าไปทันที บางครั้งก็ลักขโมยสิ่งของเข้าไปยังที่ที่เขาอาศัยอยู่ ชาวกูมีผิวดำ ผมหก ร่าเริงและวิ่งเร็ว

ราชาปัตตานีโบราณมีอำนาจปกครองที่ยิ่งใหญ่ในราชอาณาจักรลังกาสุกะซึ่งเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในด้านการค้า โดยการแลกเปลี่ยนสินค้าจะอยู่ภายใต้ราชอาณาจักรปัตตานีทางใต้ครอบคลุมไปจนถึงปลายคาบสมุทรวชวมูลฎู ชาวที่เข้ามาค้าขายเป็นพวกที่มีความสามารถสูง น่านับถือ พวกเขาเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อราชาปัตตานี เมืองหลวง (Kota) ของปัตตานีอยู่ใกล้ทะเลชยคุเซาะฟิยุคดิน อัล-อับบาส กล่าวว่ ทำเรือของราชอาณาจักรลังกาสุกะคือกำปงรูสมิแล (Kampung Rhu Sembilan) ปัจจุบันใช้คำว่า Kampung Ru Sembilan หรือหมู่บ้านรูสะมิแล เอกสารดังกล่าวระบุว่า ในยุคนั้นคนฮินดูนำรูปเคารพ (Berhala) มาขายให้กับคนลังกาสุกะและคนฮินดูได้เผยแพร่ศาสนาพุทธซึ่งมีการเคารพบูชารูปปั้น เมื่อคนฮินดูเข้ามาเผยแพร่ศาสนาจะมีคนมลายูเข้าไปห้อมล้อมและคนฮินดูจะอยู่ภายในวงล้อมของคนมลายู คนฮินดูจะแสดงกลให้ดูและรักษาโรคให้เป็นที่แปลกใจแก่คนมลายูในสมัยนั้นยิ่งนัก คนมลายูจำนวนมากนับถือ

ศาสนาฮินดู แม้กระทั่งราชาเองก็บูชารูปเคารพ ราชอาณาจักรลังกาสุกะในสมัยนั้นจึงมีการก่อสร้างศาสนสถานและเคารพกันอย่างแพร่หลาย

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 ศาสนาพุทธได้แพร่เข้ามายังราชอาณาจักรลังกาสุกะ ชาวฮินดูในราชอาณาจักรลังกาสุกะหันมาเข้ารับนับถือพุทธศาสนากันมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนั้นชาวจีนในราชอาณาจักรลังกาสุกะก็ยอมรับนับถือศาสนาพุทธกันมาก ชาวลังกาสุกะส่วนใหญ่จึงนับถือพุทธศาสนา ขณะเดียวกันความเชื่อและประเพณีต่างๆ ตามแบบฉบับของฮินดูก็ยังมีการปฏิบัติต่อๆ กันมา เอกสารหลายแหล่งระบุว่า ชาวลังกาสุกะนับถือฮินดู-พุทธ พุทธศาสนาที่ราชอาณาจักรลังกาสุกะรุ่งเรืองมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 ก็ถึงจุดเสื่อมพร้อมกับอาณาจักรศรีวิชัย ต่อจากนั้นอาณาจักรมัชชาปาหิต เข้ามายึดอำนาจแทนที่ ต่อมากองทัพมะละกาของพระเจ้าปรเมศวรซึ่งละทิ้งพุทธศาสนาหันไปนับถือศาสนาอิสลาม ได้เข้ามารุกรานราชอาณาจักรลังกาสุกะและทำลาย ศาสนสถานจนเกือบหมดสิ้น

2.1.5 การเสื่อมอำนาจของราชอาณาจักรลังกาสุกะ

การเสื่อมสลายไปของราชอาณาจักรลังกาสุกะยังไม่มีการศึกษามากนัก แต่ตามทัศนะของนักวิชาการบางท่านได้กล่าวถึงสาเหตุของการเสื่อมสลายของราชอาณาจักรลังกาสุกะว่าเกิดจากสาเหตุสำคัญดังนี้

1. การขยายอิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรศรีวิชัย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งยิ่งใหญ่ของราชอาณาจักรลังกาสุกะ คือ เมื่อครั้งที่อาณาจักรมลายูพุทธศาสนาซึ่งรู้จักกันในนามว่า ศรีวิชัย ได้ยกทัพเข้าโจมตีตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช ปัจจุบัน) ในปี ค.ศ.775 (พ.ศ.1318) เมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัยตั้งอยู่ที่ปาเล็มบัง (สุมาตรา) ผู้คนมีเชื้อสายมลายูนับถือพุทธศาสนา นิยมศิลปวัฒนธรรมอินเดียเหมือนกับชาวลังกาสุกะ หลังจากตีเมืองนครศรีธรรมราชแล้วศรีวิชัยขยายอาณาเขตมาถึงราชอาณาจักร และพร้อมกันนั้นได้เผยแพร่ภาษามลายูและศาสนาพุทธด้วย เชื่อว่าราชอาณาจักรลังกาสุกะในสมัยนั้นมีประชาชนจำนวนมากที่เปลี่ยนศาสนาจากเดิมที่นับถือพราหมณ์มานับถือศาสนาพุทธ มีหลักฐานอยู่หลายแห่ง เช่น วัดถ้ำที่ยะลา และมีหลายแห่งที่ถูกทำลายโดยประชาชน ภายหลังจากเข้ารับศาสนาอิสลาม ความเจริญรุ่งเรืองในประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรลังกาสุกะ เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.800 กล่าวคือ ในสมัยที่อาณาจักรศรีวิชัยได้ร่วมเป็น “สหพันธรัฐ” กับอาณาจักรไชเลนทร์ (Sailendra) แห่งชวา การรวมเป็นสหพันธรัฐในครั้งนี้ ทำให้อาณาจักรศรีวิชัยกลายเป็นจักรวรรดิที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียอาคเนย์ซึ่งขยายอาณาเขตไปถึงอินโดจีน น่าสังเกตว่า กษัตริย์ของราชวงศ์ ศรีวิชัย สนพระทัย

ในราชอาณาจักร พระองค์ทรงปรับปรุงราชอาณาจักรลังกาสุกะให้เป็นจุดศูนย์กลางของรัฐมลายูทางตอนใต้ตลอดจนฝั่งทะเลจีนใต้ มีอาณาเขตตั้งแต่บางส่วนของพัทลุง (ปากพะยูน) ไปจนถึงเมืองตามาเซก (สิงคโปร์ในปัจจุบัน) ส่วนศรีวิชัยตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชไปถึงจัมปา (เขมรปัจจุบัน) (เสนีย์ มะดากากุล, 2519 : 6-8)

2. การย้ายราชธานีจากโกตามะฮุลนิชัยไปยังบานา-กรือเซะเพราะเส้นทางการคมนาคมทางเรือแม่น้ำดีเงิน

3. กษัตริย์เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม กล่าวกันว่าในรัชสมัยพญาอินทิรา มีเหตุการณ์สำคัญคือ การเข้ารับศาสนาอิสลามของพญาอินทิรา ประวัติศาสตร์เมืองปัตตานีกล่าวถึงสาเหตุที่พญาอินทิราต้องเปลี่ยนจากการนับถือพระพุทธศาสนามานับถือศาสนาอิสลามว่า เนื่องจากพระองค์ทรงประชวรด้วยโรคผิวหนัง นายแพทย์ซึ่งเป็นมุสลิมชื่อ ชัยคุมหัมมัดสะอีด ถวายการรักษาโดยให้เงื่อนไขว่าหากรักษาหายขอให้พระยาอินทิราทรงเปลี่ยนจากพุทธมามกะมาเป็นอิสลามิกชน (อนันต์ วัฒนานิก, 2531 : 36, 38)

2.2 การสถาปนาราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของคำว่า “ปัตตานีดารุสสลาม” และความหมายคำว่า “พะฎอนีย์” โดย ชัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

ราชอาณาจักรมลายูปัตตานีดารุสสลามเกิดขึ้นในราว พ.ศ.2000/ค.ศ.1457 (อ.บางนรา, 1977 : 15) ภายหลังพญาดูนักพา กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชอาณาจักรลังกาสุกะซึ่งยังนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ได้โยกย้ายพระราชวังโกตามะฮุลนิชัยมาสร้างพระราชวังใหม่ที่บริเวณชายทะเล โดยพระองค์ทรงพบทำเลในบริเวณชายหาด ซึ่งกระงงขาวได้หายไป เมื่อครั้งพระองค์ได้เสด็จประพาสเพื่อล่าสัตว์บริเวณริมชายทะเล เมื่อมหาดเล็กทูลถวายว่าสุนัขล่าสัตว์ได้เห่าเสียงดังเพราะเห็นกระงงขาวตัวหนึ่ง พระองค์จึงรับสั่งให้บรรดามหาดเล็กล้อมจับกระงงขาวให้ได้ ในขณะที่บรรดามหาดเล็กเข้าล้อมจับปรากฏว่ากระงงขาวได้หายไปอย่างปาฏิหาริย์ จากนั้นพญาดูนักพาได้เสด็จออกจากที่ประทับ ทรงช้างไปยังสถานที่ที่พบกระงงขาวและได้ตรัสถามมหาดเล็กว่า กระงงขาวอยู่ไหน จับได้หรือยัง มหาดเล็กทูลตอบว่า เข้าไปล้อมจับแล้ว แต่กระงงขาวได้หายไป พระองค์ทรงถามต่อไปว่า หายตรงไหน มหาดเล็กตอบว่า หายไปที่หาดทรายนี้ (Hilang di pantai ini) สำเนียงมลายูปัตตานีคือ ฮีแลติปาตานี จากนั้นพระองค์จึงนำชื่อปัตตานีมาตั้งเป็นชื่อราชอาณาจักร และในที่สุดก็กลายเป็นชื่อจังหวัดปัตตานีในปัจจุบันนั่นเอง

บริเวณใกล้เคียงที่กระจงขาวหายนั้นพญาคูณัคนพาทกับชายชราคนหนึ่ง ทราบชื่อคือเปาะตานี เดิมเป็นราษฎรจากโกตามะฮฺลิซึบ เมื่อครั้งสมเด็จพระอัยกาของพญาคูณัคนพาทเสด็จไปสร้างกรุงศรีกรุงศรีอยุธยา เปาะตานีและภรรยาได้ปักหลักเปิดหมู่บ้านที่นั่นเรียกว่า “ก่าปงเปาะตานี”

สถานที่ที่กระจงขาวหายรวมทั้งหมู่บ้านเปาะตานีเป็นที่สนพระทัยของพญาคูณัคนพาทยิ่งนัก พระองค์ได้เรียกบรรดาอำมาตย์และมุขมนตรีมาประชุม เพื่อสร้างเมืองใหม่บริเวณชายทะเลที่กระจงขาวหายไป การสร้างพระราชวังใช้เวลา 3 เดือนก็เสร็จสิ้น เรียกว่า “พระราชวังกรือเซะ” และเรียกเมืองใหม่ว่าปัตตานี บริเวณโดยรอบพระราชวังมีการขุดคูเมืองเรียกว่า “สุโหลงปาแปรี” ต่อมามีการสร้างป้อมประตูชัยหน้าประตูพระราชวังเรียกว่า “ปินตุ ฉือรือบัง ฮังตูเวะฮฺ” ประตูวังด้านหลังพระราชวังเรียกว่า “ปินตุฉาญะฮฺหรือประตูข้าง” (Mohd. Zamberi A.Malik, 1993:29-30) พระองค์ทรงมีพระบัญชาสร้างศาสนารูซและวงมโหรีประจำราชสำนักพร้อมกับการวางโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน

ต่อมาพญาคูณัคนพาททรงประชวรเป็นโรคผิวหนังอย่างรุนแรงจนหมอลงไม่สามารักษาให้หายขาดได้ จึงมีพระบรมราชโองการบัญชาให้มหาดเล็กออกประกาศหาหมอให้เข้ารักษาพระองค์โดยเสนอเงื่อนไข หากรักษาพระองค์หายจากโรคผิวหนังได้จะรับผู้นั้นเป็นราชบุตรเขย เมื่อครั้งมหาดเล็กเดินทางถึงหมู่บ้านเบียร่า ได้มีหัวหน้าหมู่บ้านชื่อ ชัยคุสะฮิด อัล-บาชีซา ท่านผู้นี้มีอาชีพเป็นนักเผยแผ่ศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ก็เป็นแพทย์อีกด้วย ชัยคุสะฮิดอาสาจะรักษาพญาคูณัคนพาทโดยมีข้อแม้ว่า หากรักษาหายจากอาการประชวร ก็ขอให้พระองค์เปลี่ยนศาสนามานับถือศาสนาอิสลาม พญาคูณัคนพาทตอบรับเงื่อนไขดังกล่าว เมื่อถวยาการรักษาสำเร็จพระองค์ก็หายจากอาการประชวร พระองค์จึงกล่าวคำปฏิญาณตนเป็นมุสลิมทันที ชัยคุสะฮิดได้ตั้งพระนามให้พระองค์ว่า สุลต่านอิสมาฮิล ชะฮฺ ซิลุลลอฮฺฟีลอัลม (ร่มเงาของพระเจ้าเป็นเจ้าบนพื้นพิภพ) ด้วยสาเหตุที่กษัตริย์ทรงเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามทำให้บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามด้วย (A.Teeuw D.K. Wyatt, 1970: 74-75)

จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ปรากฏชื่อปัตตานี (PATANI) ในภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศยุโรป สำหรับราชอาณาจักรสยามเรียกปัตตานีว่าเมืองตานี จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้พระราชทานนามว่ามณฑลปัตตานีและปี พ.ศ. 2476 เป็น จังหวัด ปัตตานี (อนันต์ วัฒนานิก, 2531:220-224)

ความหมายคำว่า “พะฎอนีย์” โดย ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

แม้ว่า ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์จะจากบ้านเกิดเมืองนอนตั้งแต่วัย 4 ขวบ ติดตามครอบครัวซึ่งเป็นอุลามาฮ์ไปพำนัก ณ นครมักกะฮ์ ท่านเติบโตในโลกอาหรับ แต่ในฐานะลูกหลานอุละมาฮ์ มลายูปัตตานี ท่านจึงได้รับการเลี้ยงดูในบรรยากาศ สถาบันศาสนาของโลกมลายู บิดาท่านคือ ชัยควันอะหมัด ซัยน์ เมื่อมาพำนักใน นครมักกะฮ์ ก็ได้มีโอกาสร่ำเรียนกับอุลามาฮ์ที่ยิ่งใหญ่ของปัตตานี ชัยควาฮุด อัล-พะฎอนีย์และยังทำหน้าที่ลอกตำราเขียนมือของชัยควาฮุดอีกด้วย ชีวิตในครอบครัวจึงเป็นเป้าหลอมที่เป็นพลังสำคัญให้กับชัยควันอะหมัดให้มีความผูกพันกับความรู้สึกรักชาติ และบ้านเกิดเมืองนอนดังจะเห็นจากบทประพันธ์กวีนิพนธ์ของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ที่กล่าวถึง ความหมายของพะฎอนีย์คารุสสลามใน Tashil Nailil Amani (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah 2005:143 พิมพ์อาหรับเพิ่ม) Maksudnya: “Al-Fathani nisbah kepada kata “fathan”. Asal huruf “Tha”nya adalah huruf “Ta”. Adalah suatu negeri daripada negeri-negeri Melayu. Telah nyata sebahagian putera-puteranya baik-baik; cerdas, ‘arif bijaksana. Adalah pada masa dahulu di bawah satu daulah/kekuasaan dari daulah-daulah mereka yang agung.”

ความหมาย “อัล-พะฎอนีย์” มีรากศัพท์มาจากคำว่า พะฎอน แปลว่า ความฉลาด เป็นเมืองๆหนึ่งในบรรดาเมืองมลายู มีบุตรธิดาที่ดี ฉลาดเฉลียว ในอดีตมีอำนาจอิทธิพลโดยย่นยง เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าหนุ่มสาวชาวปัตตานี มีความเป็นปราชญ์ เขาทั้งหลายสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่เป็นคนดี ที่ได้รับการยกย่อง รูปร่างของชาวพะฎอนีย์ มีผิวอ่อนเหลืองปนขาว และจรัสสี การกล่าววาทะมักสุภาพ ไม่เป็นคนหุนหัน อ่อนโยนไม่อ่อนแอ เข้มแข็งไม่แข็งกระด้าง”

2.2.2 กษัตริย์ในราชวงศ์มหาวังศา เชื้อสายลังกาสุกะ

รัชกาลที่ 1 สุลต่านอิสมาอีล ชะฮู ซิดลุลลอฮ์ฟีลอาลัม ปฐมกษัตริย์ผู้ทรงสถาปนา

ราชอาณาจักรมลายูอิสลามปัตตานีคารุสสลาม

สุลต่านอิสมาอีล ชะฮู ซิดลุลลอฮ์ฟีลอาลัม ทรงมีพระราชประวัติสังเขปดังนี้

เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารทรงมีพระนามว่าพญาตุอันตาราหรือพญาอินทिरา ทรงเป็นพระราชโอรสของพญาตุกูรุษจันทรามาหายาน แห่งโกตามะฮะลิมขัยของราชอาณาจักรลังกาสุกะ เมื่อสมเด็จพระราชบิดาเสด็จสวรรคต พญาตุอันตาราได้ขึ้นครองราชย์และมีพระนามใหม่พญาตุันคพา

พระองค์ทรงนำราชวงศ์ไปล่าสัตว์ที่ชายทะเล ทรงพบกระงจขาวแต่ในที่สุดกระงจขาวได้หายไปชายหาด จนกระทั่งต่อมามีการสร้างพระราชวังกรือเซะ มีการโยกย้ายพระราชวังโกตามะฮะลิมขัยมายังพระราชวังใหม่ และเรียกชื่อเมืองว่าปัตตานีคารุสสลาม เมื่อพระองค์

ทรงเปลี่ยนจากพุทธศาสนาเป็นมุสลิม ทรงมีพระนามว่า สุลต่านอิสมาอีล ชะฮ์ ซิลตุลลอฮ์ ฟิลออลัม

สุลต่านอิสมาอีล ชะฮ์ ทรงมีราชบุตรและราชธิดาดังนี้

1. พญาตุกูรูปพิชัย ภายหลังทรงพระนามมุสลิมว่า มุซ็อฟฟิร ชาห์
2. เต็งกุมหาชัย ทรงพระนามมุสลิมว่า ราชาชิตี อาอิชะฮ์
3. พญาตุกูรูปพิชัย ภายหลังทรงพระนามมุสลิมว่า มันซุร ชาห์

(A.Teeuw D.K. Wyatt, 1970:68-69,75)

ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรปัตตานีกับโปรตุเกส

ในรัชสมัยของสุลต่านอิสมาอีล ชะฮ์ มีการส่งทูตมาเชื่อมไมตรีโดยเฉพาะ สุลต่านมะหมูดแห่งราชอาณาจักรมะละกา ได้ส่งลักสะมะนาฮังดูเวอะฮูมาเยือนราชอาณาจักรปัตตานี และในราวปี พ.ศ.2060/ค.ศ.1517 Quarte Coelho ชาวโปรตุเกสได้เข้าเฝ้าสุลต่านอิสมาอีล ชะฮ์ เพื่อทำสนธิสัญญาการค้าขายกับราชอาณาจักรปัตตานี ต่อมาในปี พ.ศ.2081/ค.ศ.1538 Tome Lobo และ Fernand Mendez Pinto มาเยือนราชอาณาจักรปัตตานีพบว่ามิชชันนารีโปรตุเกสประมาณ 300 คน ค้าขายในราชอาณาจักรปัตตานีและยังมีชาวจีนกับญี่ปุ่นเป็นคู่แข่งทางการค้า (Mohd. Zamberi A.Malek ,1993: 35)

ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรปัตตานีกับจีน

ในรัชสมัยของสุลต่านอิสมาอีล ชะฮ์ มีพ่อค้าจากเมืองจีนเดินทางมาเข้าเฝ้า พระองค์ และถวายกระสุนปืนใหญ่ให้แก่พระองค์ พ่อค้าชาวจีนได้ขอพระบรมราชานุญาต เพื่อเปิดสถานีการค้าในปัตตานี หลังจากที่สุลต่านได้การถวายกระสุนปืนใหญ่พระองค์ได้เรียกอำมาตย์ และมุขมนตรีเพื่อให้สร้างปืนใหญ่ อับดุลเซาะมัด อรรูมิ รับอาสาเป็นช่างสร้างปืนใหญ่ซึ่งทำจากทองเหลือง การสร้างปืนใหญ่สร้างได้สำเร็จ 3 กระบอก ได้รับการตั้งชื่อว่า ศรีปัตตานี ศรีนครี และ ศรีมหาเลลา (A.Teeuw D.K. Wyatt, 1970:77-78)

ปืนใหญ่นี้จึงถือเป็นเอกลักษณ์คู่บ้านคู่เมืองของราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม ซึ่งปืนใหญ่ทั้ง 3 กระบอกนี้ ได้ประดิษฐานหน้าพระราชวังกรือเซะ เพื่อปกป้องอธิปไตยของราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลามจากอริราชศัตรู ในที่สุดสุลต่านอิสมาอีล ชะฮ์ ซึ่งครองราชย์ยาวนาน 30 ปี ได้เสด็จสวรรคต (Mohd. Zamberi A.Malek ,1993: 36)

รัชกาลที่ 2 สุลต่านมูซ็อฟฟิร ชาห์ อิบนิ อัลมัมธูม สุลต่าน อิสมาอิล ชะฮู

ในเอกสารพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเรียกกษัตริย์องค์นี้ว่า พระยาตานีศรีสุลต่าน พระองค์ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.2073 – 2107/ค.ศ.1530-1564

ในรัชสมัยของสุลต่านมูซ็อฟฟิร ชาห์ พระองค์ทรงมีพระบัญชาให้สร้างมัสยิด กรือเซะและมัสยิดกะ โต๊ะตามคำแนะนำของซัยคุเซาะฟียุคดิน อัล-อับบาต ผู้เป็น โต๊ะครูของ พระองค์และพระอนุชา(สุลต่านมันซูร ชาห์) เกี่ยวกับวิชาศาสนาอิสลาม

สุลต่านมูซ็อฟฟิร ชาห์ ยังทรงเชื่อมสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีกรุงศรีอยุธยาในฐานะ ประเทศเพื่อนบ้าน พระองค์สิ้นพระชนม์ที่กรุงศรีกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2107 พสกนิกรทรงเรียก พระองค์ว่า อัลมัมธูม เกอซีซัม (Mohd. Zamberi A.Malek ,1993: 39)

รัชกาลที่ 3 สุลต่านมันซูร ชาห์ อิบนิ อัลมัมธูม สุลต่านอิสมาอิล ชะฮู

ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.2107-2115/ค.ศ. 1564-1572 พระองค์ทรงมีพระราช โอรสและพระราชธิดาดังนี้

1. กษัตริย์ฮิญา
2. กษัตริย์บีรู
3. กษัตริย์อูง
4. ราชาบีมา
5. ราชามัสกีอรันจิง
6. สุลต่านบาฮาตูร ชาห์

เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ พระศพถูกฝังที่สุสานหลวงมัมธูม หมู่บ้านปาเราะ (หน้าบาเลาเสาะฮู) สถานที่ที่เหมาะสม พสกนิกรทรงเรียกพระองค์ว่า อัลมัมธูมบงชู (Mohd. Zamberi A.Malek ,1993:42)

รัชกาลที่ 4 สุลต่านปาเต็ก ซัยม อิบนิ อัลมัมธูม สุลต่านมูซ็อฟฟิร

ทรงครองราชย์ พ.ศ.2115-2116/ค.ศ.1572-1573 กษัตริย์พระองค์นี้ทรงขึ้น ครองราชย์ในขณะที่มีพระชนมายุเพียง 9 พรรษาเท่านั้น พระองค์ทรงอยู่ในความดูแลของราชา ซิตี อาอิชะฮู ผู้เป็นอา และเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (อนันต์ วัฒนานิก, 2531: 48-49)

การที่พระองค์ทรงเยาว์วัยมากจึงเป็นที่ไม่พอใจของขุนนางบางคน เช่น ศรีอัมราช เป็นผู้วางแผนให้ราชาบัมบัง พระโอรสของสุลต่านมูซ็อฟฟิร ชาห์ ซึ่งเกิดจากนางสนม มีศักดิ์เป็น

พี่ชายต่างมารดา กับสุลต่านปาเต็ก ซิยัม เป็นผู้ประหารชีวิตสุลต่านปาเต็ก ซิยัม เพื่อจะได้สถาปนาให้
 ราชายัมบังเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ของปัตตานี

เมื่อราชายัมบังได้โอกาสจึงใช้กริชสังหารชีวิตสุลต่านปาเต็ก ซิยัม และพระนางซิติ
 อาอิชะฮ์ สิ้นพระชนม์ในพระราชวัง ท้ายที่สุดราชายัมบังก็ถูกศรีอัมราชฟงหอก โคนหน้าอกขณะ
 ทรงช้างจะหนีออกจากพระราชวัง

พระศพของสุลต่านปาเต็ก ซิยัม พระนางซิติอาอิชะฮ์ และราชายัมบังถูกฝังที่บ้าน
 ตะโตะวังกามูคัล (อยู่ใกล้โรงเรียนบ้านปาเราะ) (Mohd. Zamberi A.Malek ,1993:42-43)

รัชกาลที่ 5 สุลต่านบาฮาอูร์ ชาห์ อิบนิ อัลมัรฮูมสุลต่านมันซูร์ ชาห์

สุลต่านบาฮาอูร์ ชาห์ อิบนิ อัลมัรฮูมสุลต่านมันซูร์ ชาห์ ทรงครองราชย์ระหว่าง
 ค.ศ. 1573-1584 พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสองค์สุดท้ายของสุลต่านมันซูร์ ชาห์ ขึ้นครองราชย์
 ในขณะที่มีพระชนมายุ 10 พรรษา ในรัชสมัยของพระองค์มีการล้อมเมืองจากประเทศจีนเข้ามา
 ทำนุในปัตตานี บุคคลผู้นั้นคือ ลิม โตะเคียม เข้ามาในปัตตานีราวปี พ.ศ.2121/ค.ศ. 1578 ขณะนั้น
 ปัตตานีเป็นรัฐอิสระ (สืบสาย กระจายพันธ์, 2534 : 32)

ด้วยเหตุที่กษัตริย์พระองค์นี้ยังทรงเยาว์วัยยิ่งนักจึงทำให้ขุนนางอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่
 อย่าง ศรีอัมราช ปะฮูลาวัน ใช้เพทุบายให้ราชายีมา โอรสซึ่งประสูติจาก นางสนมของสุลต่าน
 มันซูร์ ชาห์ ประหารชีวิตสุลต่านบาฮาอูร์ ชาห์ เพื่อสถาปนาให้ราชายีมาขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์
 ปัตตานี องค์ใหม่

ราชายีมาปฏิเสธแผนการที่ศรีอัมราช ปะฮูลาวันแนะนำ ต่อมาวันหนึ่งในขณะที่
 สุลต่านบาฮาอูร์ ชาห์ กำลังทรงช้างชื่อศรีนรี โดยมีมหาดเล็กชื่อ วันสะญะรุลลอฮ์และอาลงอินเป็น
 ผู้ติดตาม ขณะที่ทรงช้างออกจากประตูพระราชวัง ราชายีมาได้ตามเสด็จพระอนุชาด้วย จากนั้น
 มหาดเล็กวันสะญะรุลลอฮ์ได้ทูลเชิญให้ราชายีมาทรงช้างที่ชื่อ ฉูารุมเปรีค เป็นเหตุให้สุลต่าน
 บาฮาอูร์ ชาห์ ทรงกริ้ววันสะญะรุลลอฮ์เป็นอย่างมาก จึงใช้พระบาทถีบหัวไหล่ของ
 วันสะญะรุลลอฮ์ พร้อมรับสั่งให้ราชายีมาลงจากช้าง

เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นเหตุให้ราชายีมา มีความเจ็บช้ำพระทัยและเสียพระทัยเป็นอย่างมาก
 ฝ่ายศรีอัมราชปะฮูลาวันได้ที่จึงใช้อุบายให้ราชายีมาสังหารสุลต่านบาฮาอูร์ ชาห์อีกครั้ง

เช้าวันศุกร์หลังละหมาดซุบหุ (ก่อนตะวันขึ้น) วงมโหรีจากสำนักพระราชวังได้
 บรรเลงเพลงประจำพระราชสำนัก ประตูใหญ่พระราชวังถูกเปิดออก ในขณะที่สุลต่านบาฮาอูร์ ชาห์
 กำลังยืนอยู่หน้าประตูพระราชวังนั้น ราชายีมาไม่รอช้า ใช้กริชแทงพระอนุชาสิ้นพระชนม์ทันที
 ส่วนศรีอัมราชปะฮูลาวันซึ่งติดตามมาอย่างใกล้ชิดได้ใช้หอกฟงแทงราชายีมาจนสิ้นพระชนม์

หน้าประต้วงเช่นกัน แผนการของศรีอัมราชปะฮูลาวันจึงถูกเก็บเป็นความลับโดยไม่มีใครรู้เห็น (Mohd. Zamberi A.Malek, 1993:43-44)

ปัตตานีดารุสสลามในสมัยการปกครองของกษัตริย์

รัชการที่ 6 กษัตริย์ฮิญา บินติ สุลต่านมันซูร ซาห์

ทรงครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ.2127-2159/ค.ศ. 1584-1616 การสิ้นพระชนม์ของ สุลต่านบาฮาตุร ซาห์ ไม่มีรัชทายาทที่เป็นราชโอรสจะขึ้นครองราชย์แทน เนื่องจากรัชทายาทของ สุลต่านมันซูร ซาห์ ล้วนแล้วแต่เป็นราชธิดา เป็นเหตุให้บรรดาอำมาตย์มุขมนตรีประจำราชสำนัก ทูลเชิญรายฮิญาขึ้นเป็นกษัตริย์ขึ้นราชบัลลังก์ปกครองราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม นับเป็น กษัตริย์พระองค์แรกของแหลมมลายูที่ทรงปกครองราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม (Mohd. Zamberi A.Malek, 1993:48)

ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรปัตตานีกับฮอลันดา

เรือสำเภา Der Goude นำโดย Jacob Venneek เดินทางถึงราชอาณาจักรปัตตานีเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2144 /ค.ศ.1601 พร้อมกับนำพระราชสาส์นของมกุฎราชกุมาร Maurice จากฮอลันดาถวายแก่กษัตริย์ฮิญา พระราชสาส์นดังกล่าวถูกนำขึ้นขบวนช้างแห่รอบเมือง นำเข้าสู่พระราชวัง กษัตริย์ฮิญาทรงพระราชทานกริชแก่ Jacob Venneek เป็นที่ระลึก (Mohd. Zamberi A.Malek,1993:51)

รายชื่อผู้จัดการด้านการค้าของฮอลันดาในปัตตานี

1. Daniel van der Leck – (1601-1608)
2. Victor Sprinckel – (1608-1614)
3. Hendrick Janssen – (1614-1618)
4. Gerrant Fredericksz Druif – (1618-1621) (Mohd. Zamberi A.Malek,1993:53)

ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรปัตตานีกับอังกฤษ

กษัตริย์ฮิญาได้แต่งตั้ง John Smith ชาวอังกฤษเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลปัตตานี ดารุสสลาม ในค.ศ. 1600 (Mohd. Zamberi A.Malek,1993:49)

มีชาวอังกฤษคนหนึ่งมาอยู่ในราชอาณาจักรปัตตานีใน พ.ศ. 2155-2156/ ค.ศ. 1612-1613 ชื่อ ปีเตอร์ ฟลอริส ตามหนังสือของมอร์แลนด์ (Moreland) ชื่อ His Voyage to East in the Globe 1611-1915 Peter Floris ได้บันทึกเกี่ยวกับกษัตริย์ฮือญาดังนี้:

“...31 DECEMBER 1612 THE QUEENE GOETH FOR THE ON HUNTING. The Queene, being accompanied with a greate traine of PRAUWES above 600 in number, wente to sporte hirsselfe, going att the fyrste to ley att SABRAUGH (Seberang Tanjung), where they assembled theymselves; where wee wente to salute hir, having both sight and speech of hir in company of the Hol landers, being a comely olde weman, nowe aboute the age of (blank) years; shee was tall of person and full of majestie, having in all the Indies not seene many lyke unto hir ....”

คำแปล “วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2155 กษัตริย์ฮือญาได้เสด็จออกล่าสัตว์ ซึ่งประกอบด้วย ข้าราชการบริพารจำนวนมากกับเรือประมาณ 600 ลำ ทรงเสด็จล่าสัตว์ที่สะบารังตันหยง (ปัจจุบัน Tanjung Budi) ปีเตอร์ ฟลอริส ระบุว่า “เราได้ยิงสลุตให้เกียรติพระนางทั้งสองข้างทาง เราได้สนทนากับพระนางในบริษัทยของพวกฮอลันดา พระนางมีพระชนมายุมากแล้ว ประมาณ 60 ชันษา ทรงมีรูปร่างสูงและเห็นเต็มไปด้วยอำนาจบารมี ไม่เคยเห็นคนที่มีบุคลิกแบบนี้ทั่วอินดิส”. (อัลบารบี วารสารอัล-ญูฮาด, 2533:30)

ตามบันทึกของปีเตอร์ ฟลอริส สรุปได้ว่า วันรุ่งขึ้น คือวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2156 พวกเขาและชาวฮอลันดาถูกเชิญให้ไปในงานรื่นเริง ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี มีการแสดงและเต้นรำของผู้หญิงและเด็กๆ ซึ่งสวยงามมาก

ปีเตอร์ ฟลอริส ได้เขียนหลายตอนเกี่ยวกับกษัตริย์ฮือญาดังนี้ รวมทั้งการเจรจาที่จะตั้งคลังสินค้าของพวกเขาที่ปัตตานี จึงต้องเข้าๆ ออกๆ พระราชวังหลายครั้ง

รัชกาลที่ 7 กษัตริย์ปีรุ บินติ สุลต่านมันซูรุ ขาห์

ในรัชสมัยของกษัตริย์ปีรุขึ้นครองราชย์นั้น สุลต่าน अबดุลอะมาอะฟูรแห่งปาหัง พระสวามีของเจ้าหญิงอูงูได้สิ้นพระชนม์ลง กษัตริย์ปีรุจึงพระกระแสนรับส่งมหาดเล็กไปรับเจ้าหญิงอูงู (พระชนินิษฐาองค์เล็ก) ให้เสด็จกลับมายังราชอาณาจักรปัตตานีพร้อมกับราชธิดาคือเจ้าหญิงกูนิง (อ.บางนารา, 2519:33)

การขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์ปีรุนี้มีเหตุการณ์ความตึงเครียดในการชิงดีชิงเด่นของพ่อค้าต่างประเทศที่มาทำการค้าขายในราชอาณาจักรปัตตานี จนถึงขั้นทำลายล้างซึ่งกันและกัน ในปี พ.ศ. 2161/ ค.ศ. 1618 กษัตริย์ปีรุได้บูรณะคลองชลประทานเตอมางัน ในปีเดียวกันนี้เกิดน้ำ

ไหลท่วมมาข้าวของราษฎร จนราษฎรไม่สามารถทำนาข้าวและนาเกลือได้ พระองค์จึงทรงบัญชาให้สร้างทำนบประตูน้ำขึ้นราษฎรเรียกทำนบนี้ว่า ตานะบาดู ปัจจุบันอยู่ในตำบลคลองมานิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี (Mohd. Zambari A.Malek ,1993:61)

กษัตริย์บีรู มีพระปรีชาสามารถในการปกครองและจงใจพ่อค้าวาณิชย์เป็นอย่างดี เช่น ทรงพระราชทานเงินกู้ยืมให้พ่อค้าชาวอังกฤษและชาวฮอลันดาเพื่อนำไปซื้อข้าวของเครื่องใช้เข้าบริษัทของตนในยามขาดแคลนเงินลงทุน ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในจดหมายของ นายคอร์ลิสฟอน นิรุท ความว่า “ข้าพเจ้านำเงินที่ขี้มมาจากนางพญาปตานี(กษัตริย์บีรู)ไปซื้อสินค้าไว้มากพอทีเดียวคือ ซื้อไหมดิบงามๆ 26 หาบ น้ำตาล 80 หาบ จิงคอง 16 หม้อ และเครื่องปั้นดินเผา และพระนางสามารถให้ความคุ้มครองแก่บรรดาพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายเมื่อประสบภัย เช่นในปี พ.ศ. 2161 ชาวฮอลันดาเกิดรบกับชาวอังกฤษที่เข้ามาค้าขายอยู่ในราชอาณาจักรปตานี ชาวอังกฤษ ซึ่งมีกำลังน้อยกว่าถูกพวกฮอลันดาฆ่าและจับเป็นเชลย ที่เหลือรอดมาได้ก็มีแต่พวกที่หลบหนีเข้าไปขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์บีรูเท่านั้น ในการรบครั้งนี้ชาวอังกฤษเสียเรือสองลำ คือเรือ “แซมซัน” และเรือ “เฮาวน์” เพราะถูกกองเรือฮอลันดาขังถล่มจมในอ่าวหน้าราชอาณาจักรปตานี เป็นเหตุให้กัปตันจอห์น จูร์เคน เสียชีวิต (อนุพันธ์ วัฒนานิก, 2531:111-112)

กษัตริย์บีรูสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2167/ค.ศ.1624 พระองค์เป็นที่รู้จักและเรียกขานกันว่า “มรฮุมตือเงาะหุ” (Mohd. Zambari A.Malik, 1993:61)

รัชกาลที่ 8 กษัตริย์ อูง บินติ สุลต่านมันซูร ซาห์

ในรัชสมัยกษัตริย์อูง ข้าวคราวเกี่ยวกับสยามจะโจมตีราชอาณาจักรปตานีหนานู ยั้งขึ้นพระนางจึงส่งกองทัพไปโจมตีเมืองพัทลุงและนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ.2173/ค.ศ. 1630 เพื่อตัดกำลังกองทัพไทย เพราะตามปรกติแล้วสยามมักจะส่งกองทัพจากนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ไปบุกปตานีเสมอ

ใน พ.ศ.2175/ค.ศ.1632 เจ้าชายแห่งรัฐยะโฮร์พร้อมไพร่พลจำนวน 3,000 คน ได้เดินทางมายังราชอาณาจักรปตานีเพื่อจะสมรสกับเจ้าหญิงกุนิง แต่ขณะนั้นพระเจ้าปราสาททองได้ส่งกองทัพมาโจมตีปตานีพอดี ชาวปตานีซึ่งรวมกำลังกับชาวยะโฮร์ต่อสู้อย่างสุดความสามารถ จนในที่สุดสามารถขับไล่กองทัพสยามจนถอยกลับ เมื่อขับไล่กองทัพไทยได้แล้วจึงจัดพิธีสมรสอย่างยิ่งใหญ่

ชาวอังกฤษคนหนึ่งชื่อ อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน (Alexander Hamilton) มาเยือนราชอาณาจักรปตานีในขณะนั้น ได้เขียนบันทึกไว้ว่า “เมืองปตานีมี 43 แคว้น รวมถึงตังกานูและกลันตัน เมื่อโอรสของสุลต่านยะโฮร์ได้สมรสกับบุตรกษัตริย์อูงของปตานี เมืองตังกานูก็เข้าไปอยู่

ภายใต้การปกครองของยะโฮร์ สุลต่านยะโฮร์ส่งขุนนางคนหนึ่งไปปกครองที่นั่น ปตานีจึงเหลือ 42 แคว้น ราชอาณาจักร ปตานีมีเมืองท่าสองแห่งคือ กัวลาปตานี (ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่ากัวลาราหรือ กัวลาโต๊ะอาโกะ) และกัวลาบือเกาะฮู (ปากแม่น้ำปัตตานีปัจจุบัน) พลเมืองปตานีในขณะนั้น มีราษฎรชายที่มีอายุเกิน 16 ปี รวมทั้งสิ้น 150,000 คน ปตานีมีผู้คนหนาแน่น เต็มไปด้วยบ้านเรือน นับเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง จากประตูละพระราชวังถึงหมู่บ้านบานา (บันดร์) มีบ้านเรือนไม้ขาดสาย ถ้าหากแมวตัวหนึ่งเดินบนหลังคาบ้านเหล่านั้นจากพระราชวังจนไปสู่ค มันจะเดินได้ตลอดโดยไม่ จำเป็นต้องลงเดินบนพื้นดินเลย”

การพ่ายแพ้ครั้งที่สองของกองทัพสยามหลังจากเคยพ่ายแพ้มาแล้วในการทำ สงครามในรัชสมัยของกษัตริย์อัญญา นั้น สร้างความเจ็บใจแก่ฝ่ายไทยมากยิ่งขึ้น และเห็นว่าลำพัง กองทัพของตนจะเอาชนะปตานีไม่ได้ จึงส่งทูตไปเจรจากับบริษัทฮอลันดาให้มาช่วยในการ โจมตี ปตานีเป็นครั้งที่สาม ทางฮอลันดามีความปรารถนาจะผูกขาดสินค้าบางอย่างในประเทศไทย คือไม้ ฝางกับหนังกวาง ฮอลันดาจึงตกลงที่จะส่งเรือจำนวน 6 ลำ พร้อมทหารและอาวุธครบมือ พระเจ้า ปราสาททองทรงสัญญาว่าจะให้ตามคำขอแก่ชาวฮอลันดาถ้าได้รับความช่วยเหลือ เมื่อตกลงกันแล้ว ฝ่ายไทยก็ยกทัพใหญ่ไปโจมตีปตานีทันที เมื่อกองทัพไทยไปถึงปตานีปรากฏว่าชาวฮอลันดาไม่มา ช่วย กองทัพไทยจึงรบกับปตานีตามลำพัง ในที่สุดก็ล้มเหลวตามเคยประกอบกับขาดแคลนเสบียง อาหารจึงถอยมาอยู่ที่สงขลา เมื่อพระเจ้าปราสาททองทราบเรื่องนี้จึงกริ้วฮอลันดาเป็นอย่างมาก พระองค์สั่งให้กักขังพวกฮอลันดาที่อยู่กรุงศรีอยุธยาไว้และห้ามมิให้คนไทยทุกคนพูดหรือค้าขาย กับฮอลันดา ต่อมาก็ทรงพระราชทานอภัยโทษปล่อยพวกฮอลันดาจากที่คุมขังหลังจากที่ทรงทราบว่าฮอลันดามาช่วยแต่มาช้าเกินไป เพราะเมื่อเรือของฮอลันดามาถึงที่ปตานีปรากฏว่า กองทัพไทย ถอยไปอยู่ที่สงขลาแล้ว เมื่อเห็นกองทัพไทยถอยเช่นนี้ เรือฮอลันดาทั้ง 6 ลำก็กลับไปเช่นกัน เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2177/ค.ศ.1634

กองทัพของไทยในคราวไปโจมตีปตานีครั้งนั้นมาจากกรุงศรีอยุธยาประมาณ 30,000 คน นอกจากนั้นมาจากนครศรีธรรมราช พัทลุงและอื่นๆ ส่วนปตานีได้รับความช่วยเหลือ จากรัฐมลายูอื่นๆ รวมทั้งผู้คน 5,000 คน จากยะโฮร์และปาหัง ซึ่งมากับเรือ 50 ลำ

ในพงศาวดารปตานีระบุว่า ในขณะที่กองทัพของไทยมาอยู่ที่ปตานีนั้น ทางปตานี ได้ส่งคนปลอมตัวเป็นทหารไทยเพื่อเข้าไปกินอาหารของกองทัพไทย ทำให้เสบียงของคนไทยหมด ไปอย่างรวดเร็ว การกระทำของฝ่ายปตานีเช่นนี้ หม่อมหลวง มานิจ ชุมสาย เขียนระบุว่าปตานีเป็นยุทธวิธี อย่างหนึ่งซึ่งไม่มีเคยปรากฏในประวัติศาสตร์มาก่อนเลย

แต่เรื่องนี้ น่าจะมีส่วนจริงอยู่บ้างเพราะกองทัพไทยอันมโหฬารนั้นเป็นกองทัพผสม มีทั้งกรุงศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา รวมทั้งมลายูที่มาจากไทรบุรีอีกด้วย จึงเป็นการ

ง่ายที่ชาวปัตตานีจะร่วมมือกับชาวไทรบุรี ซึ่งเป็นชาวมลายูด้วยกันไปสมทบกินข้าวไทยให้หมดไปอย่างรวดเร็ว

ในปี พ.ศ.2178/ค.ศ.1635 กษัตริย์อุงสู่นพระชนม์มลง และกษัตริย์กุนิงขึ้นครองราชย์ต่อ (อ.บางนรา, 2519:41-45)

รัชกาลที่ 9 กษัตริย์กุนิง บินติ สุตตัน อับดุลอะหมะฟูร แห่งรัฐปาหัง

ในเดือนตุลาคมปี พ.ศ.2178/ค.ศ.1635 ไทยได้ส่งทูตไปเจรจากับกษัตริย์กุนิง 5 เดือนหลังจากนั้นพระนางก็ส่งอุปทูตไปยังกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2179/ค.ศ.1636 ทรงส่งตัวแทนนำเครื่องราชบรรณาการดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปยังกรุงศรีอยุธยา ซึ่ง Van Vliet ระบุว่า การส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองครั้งนี้ พระเจ้ากรุงสยามน้อมรับด้วยความยินดี และในปี พ.ศ.2184/ค.ศ.1641 กษัตริย์กุนิงทรงเสด็จไปกรุงศรีอยุธยาด้วยพระองค์เองเพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างประเทศทั้งสอง

เรื่องการส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง หรือเครื่องราชบรรณาการนั้นมักเกิดความเข้าใจผิดเสมอ กล่าวคือ ผู้ให้มีความประสงค์ว่าที่ให้เป็นั้น เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์หรือสร้างสันติภาพระหว่างประเทศผู้ให้กับประเทศผู้รับ แต่ฝ่ายผู้รับมักจะเข้าใจผิดคิดว่าประเทศผู้ให้ยินดีจะเป็นเมืองขึ้นหรือประเทศราชของตน ยกตัวอย่างเช่น ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน บรรดาเมืองต่างประเทศที่ไปมาค้าขายหรือส่งทูตไปยังเมืองจีนหรือส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายนั้น จีนถือว่าประเทศเหล่านั้นอ่อนน้อมยอมขึ้นต่อประเทศจีนทั้งสิ้นรวมทั้งประเทศไทยด้วย และจีนถือว่ากษัตริย์ของตนเป็นฮ่องเต้ ส่วนกษัตริย์ประเทศอื่นถือเป็นชั้นรองเท่านั้น เหตุการณ์เป็นอย่างนี้หลายร้อยปี จนถึงคราวที่อังกฤษกับฝรั่งเศสทำสงครามกับจีน จนในที่สุดประเทศจีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ขณะที่พวกฝรั่งเศสเดินทัพจะเข้าเมืองปักกิ่ง จีนก็ยังทำธงเขียนตัวหนังสือจีนนำหน้าว่า พวกฝรั่งเศสจะไปค้ำบ่อน้อมต่อฮ่องเต้ พวกฝรั่งเศสจึงรู้ว่าถูกจีนหลอกในเรื่องเหล่านี้ก็เมื่อพวกเขาเรียนหนังสือภาษาจีน จนต้องทำหนังสือสัญญาให้จีนยอมรับว่า กษัตริย์ประเทศอื่นเป็นฮ่องเต้เหมือนกษัตริย์ของจีนเช่นกัน ฉะนั้นจดหมายเหตุของจีนชั้นเก่าจึงเรียกกษัตริย์ต่างประเทศว่าฮ่องเต้และหารวมเอาการที่ทูตไปเมืองจีนว่ายอมเป็นเมืองขึ้นของจีนทั้งนั้น

ในทำนองเดียวกันรัฐต่างๆในแหลมมลายูที่ส่งทูตหรือเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายไทยก็ถือว่ารัฐเหล่านั้นไปอ่อนน้อมต่อไทยทั้งสิ้น ทั้งๆ ที่ รัฐต่างๆ ในแหลมมลายูขึ้นันตามทีนายจอห์น แอนเดอร์สัน เลขานุการรัฐบาลปีนัง รวบรวมเขียนประวัติความเป็นมาของรัฐมลายูตั้งแต่ปัตตานี ไทรบุรี สงขลา ลงไป ในหนังสือชื่อ An Account of the Origin and Progress of Siamese Influence in the Malay Peninsula,

1785-1882 ว่า รัฐต่างๆ ในแหลมมลายูนั้นเป็นของมลายู ไม่เคยเป็นของไทยเลย แต่ถูกไทยมาแอบอ้างเอาคือๆ อย่างไรสิทธิใดๆ ทั้งสิ้น สุลต่านบางรัฐ เช่น ตรังกานู บอกว่า ไม่ขึ้นกับไทยและการที่ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องของการส่งเครื่องราชบรรณาการแต่เป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพเท่านั้น ส่วนรัฐปาหังและตรังกานู ทั้งสองรัฐคงกล่าวมิได้ให้ดอกไม้เงินดอกไม้ทองทุกๆ สามปีแก่ไทยเท่านั้น แต่ยังคงดอกไม้เงินดอกไม้ทองดังกล่าวไปยังสุลต่านซิชักทุกๆ สามปีเช่นกัน

สำหรับรัฐปัตตานี การเสด็จไปกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกของสุลต่านมูซ้อฟฟิร ชาห์ (ไทยเรียกว่า ศรีสุลต่าน) นั้น พระองค์มิได้ไปเพื่อจะอ่อนน้อมยอมขึ้นต่อไทย แต่เพื่อสร้างความสัมพันธ์ไมตรีที่ดีระหว่างกัน พระองค์ทรงตรัสว่า สองประเทศคิดว่าประเทศเดียวและจะทำให้ฐานะของพระองค์สูงส่งในสายตาของเมืองอื่นๆ อีกด้วย แต่ฝ่ายไทยมิได้เข้าใจเช่นนั้น ประกอบกับฝ่ายไทยไม่ยอมรับว่ากษัตริย์ต่างๆ ในแหลมมลายูเป็นกษัตริย์ แต่เป็นเพียงเจ้าเมืองเท่านั้น (แบบเดียวกับที่จีนถือว่ากษัตริย์ของตนเป็นฮ่องเต้ แต่กษัตริย์ประเทศอื่นๆ เป็นเพียงชั้นฮ่อง) จึงทำให้สุลต่านมูซ้อฟฟิร ชาห์ รู้สึกว่าพระองค์ถูกลบลู่เกียรติเป็นอย่างมาก ฉะนั้นต่อมาเมื่อทราบข่าวว่าพม่าโจมตีไทย พระองค์จึงได้ส่งกองทัพไปช่วยเดิมจนสามารถยึดวังกรุงศรีอยุธยาได้เป็นเวลาหลายวัน

การส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองในรัชสมัยของกษัตริย์กุนิงในปี พ.ศ.2179/ค.ศ. 1636 และการที่พระนางได้เสด็จไปกรุงศรีอยุธยาด้วยพระองค์เองในปี พ.ศ.2184/ค.ศ.1641 นั้น ทำให้ฝ่ายไทยเข้าใจว่ากษัตริย์ปัตตานีไปอ่อนน้อมยอมเป็นประเทศราชของไทย และในสมัยพระนารายณ์มหาราชไทยต้องการให้อังกฤษเป็นพันธมิตรแต่อังกฤษไม่ยอมรับเพราะอังกฤษรู้ว่าขณะนั้นปัตตานีไม่ได้เป็นของไทย

กษัตริย์กุนิงมิได้ขกราชอาณาจักรปัตตานีให้เป็นประเทศราชของไทย Van Vliet ได้บันทึกไว้ว่า การส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง (Bunga Mas) ครั้งนั้นเพื่อเป็นการแสดงว่า “ราชอาณาจักรทั้งสองได้สถาปนาสันติภาพขึ้นแล้ว โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไม่คู่มินหรือทำลายซึ่งกันและกัน” ส่วนการเสด็จไปกรุงศรีอยุธยาของกษัตริย์กุนิงนั้น ในบันทึก Dagh-Register ระบุว่าเพื่อฟื้นฟูสันติภาพ (to renew the peace) เท่านั้น (อ.บางนรา , 2519: 46-51)

2.3 การเผยแผ่อิสลามในราชอาณาจักรปัตตานี

2.3.1 การเข้ามาของอิสลามในปัตตานี

การเข้ามาของอิสลามในปัตตานี

จากเอกสารประกอบการสัมมนา Majelis Ijtimak Ulama' Pondok Se Nusantara ครั้งที่ 2 ในหัวข้อการ “ฟื้นฟูมรดกวิถีศาสดาในโลกมลายู” จัดโดย Yayasan Al-Jenderami Lot 4029, Kg Baru Jenderam Dengkil, Selangor, Malaysia. เมื่อวันที่ 12-14 เมษายน พ.ศ.2550 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้ามาของอิสลามในโลกมลายูดังนี้

“Mengembalikan Semula Warisan Nabawi Di Nusantara 24-26 Rabiul Awwal 1428/12-14 April 2007. Di Kompleks Yayasan Al-Jenderami Lot 4029, Kg Baru Jenderam Dengkil, Selangor, Malaysia. หน้า 3 กล่าวว่

“หากเรา จะสังเกตว่า บรรดา Salafus soleh (นักเผยแผ่ศาสนาอิสลามที่เริ่มในอิญเราะฮ์ศักราชที่ 1-3) ได้ทำการเผยแผ่วิชาการอิสลามด้านจริยธรรมในซีกโลกตะวันออก โดยใช้วิธีการสืบสานมรดกแบบสมัยท่านนบี จนกระทั่งบรรดาอาณาจักรพระราชาราชญ์ จนถึงสำนักพระราชวัง ของพระราชาราชได้รับนับถือศาสนาอิสลาม ตั้งแต่ปลายศักราชที่ 1 พ่อค้าชาวอาหรับและเปอร์เซีย ซึ่งก่อนหน้าที่จะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม เขาเหล่านั้น ก็เดินทางมาค้าขาย ในโลกนูซันดารามลายูแล้วภายหลังก็เดินทางมาค้าขายในโลก นูซันดารามลายูแล้ว ภายหลังได้รับนับถืออิสลาม พ่อค้าอาหรับ-เปอร์เซีย ก็ได้พาบรรดาอุละมาอู นักเผยแผ่ศาสนาอิสลามร่วมเดินทางกับเรือค้าขายของเขาด้วย”

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาการเผยแผ่แบบฉบับท่านนบีมุหัมมัด ศ็อลละก็ ได้ขยายไปทั่วโลกมลายู จนกระทั่งได้มีการสถาปนาระบบการปกครองแบบสุลต่าน อิสลามมลายูที่เปอร์ลัก อาเจะห์ (Peureulak Aceh) ในปีอิญเราะฮ์ศักราช 255

การปกครองระบบสุลต่านอิสลามอาเจะห์ ปีอิญเราะฮ์ศักราชที่ 255 ซึ่งตรงกับปีคริสต์ศักราชที่ 840 (พ.ศ.1383) เมื่อชัยบิตินา อุมัร ร.ฎ. ได้ขยายอำนาจของรัฐบาลอิสลามจนถึงเปอร์เซียทำให้ชาวเปอร์เซีย เริ่มนับถือศาสนาอิสลามทำให้พ่อค้าชาวเปอร์เซียได้พาอุลามะอูล่องเรือเดินทางมาเพื่อค้าขายสินค้าและเผยแผ่ศาสนาอิสลาม ซึ่งการเดินทางนั้นก็ถึงหมู่เกาะสุมาตราเหนือ ในบริเวณที่เรียกว่า “เปอร์ลัก” จนกระทั่งถึงยุคสมัยของการปกครองของราชวงศ์อับบาซียะห์ (132-656 H 749-1258 M) ชาวเปอร์ลัก และพระราชาราชได้รับนับถือ ศาสนาอิสลาม. พระราชาราชองค์นั้นมีพระนามแบบมุสลิมว่า สุลต่านซาฮิรนาวิ พระองค์ได้มี พระราชศาสน์ไปยัง

รัฐบาล บัฆดร์ (แบกแดก) เพื่อช่วยส่ง อุละมาอู มาช่วยสอนศาสนากับชาวเปอร์ลัก ซึ่งก็ได้รับการ
 ตอบรับด้วยดีจากเคาะลีฟะฮ์ ฮารูน อัล-อรรอซีค

ทางเคาะลีฟะฮ์ ได้จัดส่งคณะคณะหวะห์ที่ซึ่ง Nakhoda khalifah เดินทางมาถึงเปอร์ลัก
 ในปีฮิจเราะฮ์ศักราช 173/ค.ศ.790 หนึ่งในคณะที่เดินทางมานั้น มีบุตรชาวอาหรับกูเรซซีชื่อ Syed
 Ali Al-Mukta ber bin Saidina Muhammad Ad-Bidai bin Saidina Jaffar As-sadiq bin Saidina
 Muhammad Al-Baqir bin Saidina Ali Muhammad Zainal Abidin bin Saidina Hwzin bin Saidina
 Ali bin Abi Thalib

Syed Ali Al-Muktaber ได้สมรสกับราชธิดาของพระราชินีในเปอร์ลัก จนกระทั่ง
 ได้พระโอรสที่ได้ตั้งพระนามว่า Syed Maulana Abdul Aziz Syah ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น
 สุลต่านพระองค์แรกของรัฐอิสลามเปอร์ลักอาเงาะห์เมื่อวันที่ 1 มุหรรอม ฮ.ศ. 225 ตรงกับ
 ค.ศ.840 (พ.ศ.1383)

จากบทความนี้เป็นที่ประจักษ์ว่า อิสลามมาถึง โลกมลายูประมาณ 1,168 ปี มาแล้ว
 และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของรัฐเคดาห์ได้ระบุว่า “กษัตริย์มลายูพุทธ แห่งเคดาห์ที่มีพระนาม
 ว่า Maharaja Derber ได้ยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม จากการเผยแพร่อิสลามของซัยคุ อับดุลลอฮ์
 อัล-ฮามานี โดยได้รับพระนามแบบมุสลิมว่า Muzaffar Syah ที่ 1 พระองค์เข้ารับอิสลามใน ค.ศ.
 1136 และสิ้นพระชนม์ ใน ค.ศ.1179” ขณะนั้นเคดาห์และปัตตานีอยู่ภายใต้ ราชอาณาจักรเดียวกัน
 คือราชอาณาจักรมลายูลังกาสุกะ (ดู Abdullah Halim Nasir) 2007:48 จากหลักฐานดังกล่าวจะเห็น
 ได้ว่าใกล้เคียงกับ ประวัติศาสตร์กลันตันที่ระบุว่า ซัยคุ อิสลามจากปัตตานีโบราณ (ลังกาสุกะ) ได้
 ไปเผยแพร่ศาสนาอิสลามในกลันตัน ครังกาบู และปาหัง เมื่อ ค.ศ.1150 (ดู Dusuki Hj.Ahmad
 1974:521)

ซึ่งสอดคล้องและต่อเนื่อง ในหนังสือ ปัตตานี อดีตและปัจจุบัน ที่แต่งโดย
 อ.บางนรา , (2519: 13-15) ที่กล่าวว่า “เชื่อกันว่าศาสนาอิสลามเข้ามายังปตานีในราวปี
 คริสต์ศตวรรษที่ 10 Eredia เขียนในปี ค.ศ. 1613 ว่า อิสลามเข้ามายังปตานีและปาหังก่อนแล้วจึงเข้า
 มะละกา

ในประวัติศาสตร์ของรัฐกลันตัน ระบุว่า ในราว ค.ศ. 1150 มีคนจากปตานีคนหนึ่ง
 ไปเผยแพร่อิสลามในเมืองนั้น ซึ่งแสดงว่า อิสลามเข้าสู่ปตานีก่อนที่จะมีการสร้างเมืองมะละกาถึง
 200 ปีและก่อนหน้าพ่อขุนรามคำแหงจะตั้งเมืองสุโขทัยประมาณหนึ่งศตวรรษ (กรุงสุโขทัยก่อตั้ง
 ประมาณ ปี พ.ศ. 1800.)

อิสลามเข้ามายังปตานีประมาณ 300 กว่าปีก่อนที่กษัตริย์ปตานีจะเข้ารับอิสลาม
 เชื่อว่า พ่อค้าชาวอาหรับเป็นผู้นำอิสลามมาเผยแพร่ P.W.F. Wertheim ใน Indosesian Society in

Transition และ B.J.O. Schrieke ใน Boekvan Bonang ระบุว่า “กษัตริย์ไม่เชื่อในอิสลามแต่พ่อค้าเป็นมุสลิม”

จากหลักฐานต่างๆ พอเชื่อได้ว่า อิสลามแพร่หลายอยู่ในหมู่ประชาชนชาวปัตตานี ก่อน แล้วจึงเผยแพร่ไปถึงชนชั้นปกครอง ส่วนกษัตริย์ปัตตานีนั้นเชื่อกันว่า เข้ารับอิสลามในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 คือประมาณ พ.ศ.2000.

2.3.2 กษัตริย์องค์แรกที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

ตามพงศาวดารปัตตานีระบุว่า ครั้งหนึ่งกษัตริย์ปัตตานีทรงล้มป่วยลง หมอหลวงรักษาไม่สามารถรักษาให้หายได้ ในที่สุดมีชายจากหมู่บ้านปาไซชื่อ ชัยคุมุหมัดสะอิด อัล-บาชีฮาอาสาจะรักษาให้ โดยขอคำมั่นสัญญาจากกษัตริย์ว่า ถ้ารักษาหายแล้ว ขอให้พระองค์เข้ารับอิสลาม กษัตริย์ทรงยินยอมจะทำตามสิ่งที่ชายผู้นั้นขอ แต่เมื่อรักษาหายแล้วพระองค์ก็กลับบิดพลิ้ว จนหลายปีต่อมาโรคเก่าก็กำเริบอีก และชาวปาไซคนนั้นก็เข้าไปรักษาโดยขอคำมั่นสัญญาเช่นเดียวกับครั้งแรก เมื่อหายแล้วพระองค์ก็บิดพลิ้วตามเคย เมื่อโรคกำเริบเป็นครั้งที่สามพระองค์ทรงสาบานว่า “ในคราวนี้เราขอสาบานต่อหน้าพระพุทธรูปที่เรากราบไหว้อยู่ทุกวันว่า หากเราบิดพลิ้วอีก ขอให้กลับเป็นโรคเก่าอย่างรู้จักหายอีกเลย” เมื่อหายจากโรคแล้วพระองค์ก็เข้ารับอิสลามพร้อมกับโอรสและธิดา รวมทั้งขุนนางทั้งปวง นับแต่นั้นมาศาสนาอิสลามก็แพร่หลายในปัตตานีอย่างรวดเร็ว พระองค์ทรงเปลี่ยนพระนามเป็น สุลต่าน อิสมาอิล ชะฮู

การเข้ารับอิสลามของกษัตริย์ปัตตานีองค์แรกนั้น ในพงศาวดารปัตตานีระบุว่า เป็นเพียงการ ละทิ้งการรับประทานเนื้อหมูและไม่กราบไหว้รูปปั้นเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วยังมีการปฏิบัติตามประเพณีเดิมทุกประการ แม้ในรัชสมัยการปกครองของราชโอรสของพระองค์ที่มีพระนามว่า สุลต่านมุซ็อฟฟิร ชาห์ ก็มีการบูชาสิ่งต่างๆ ยกเว้นพระพุทธรูปเท่านั้น (อ. บางนรา, 2519:13-16)

2.3.3 ปตานีดารุสสลาม

พญาตุนันคพาสถาปนาราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม

เมื่อพญาตุนันคพาสถาปนาราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม พญาตุนันคพาสถาปนาราชโอรสของพระองค์ก็ขึ้นครองราชย์แทนพระราชบิดา พญาตุนันคพาสถาปนาราชได้รับพระราชทินนามว่า พญาตุนันคพาสถาปนาราช นับเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ศรีวังสาแห่งราชอาณาจักรมลายูลังกาสุกะที่นับถือพุทธศาสนาเพราะ

หลังจากที่พระองค์ได้เสด็จออกล่าสัตว์ริมชายทะเล พระองค์ได้สร้างเมืองใหม่และให้ชื่อว่า ปตานี คารุสสลาม ต่อมาพระองค์ตัดสินพระทัยยอมรับศาสนาอิสลามตามคำเชิญชวนของซัยคัมหมัด สะอิด อัล-บาซีซา แพทย์และนักเผยแผ่อิสลามตั้งบ้านพักในฮีกายัตปตานีตามคำแปลของ(ซีตีฮาวา ยังฉือซอและหุ,1992 : 1-3) ดังนี้

พญาตุนักพานั้นชอบการล่าสัตว์เป็นประจำ วันหนึ่งเมื่อพญาตุนักพาออกว่าราชการเมือง พระองค์ได้ตรัสถามบรรดาข้าราชการที่ห้อมล้อมพระองค์ว่า “เราได้ยินว่าในป่าชายทะเลเมืองเรามีสัตว์ต่างๆ มากจริงหรือ” บรรดาข้าราชการทั้งหลายก็ทูลตอบ “ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ทราบมาดั่งนั้นพะยะค่ะ” พญาตุนักพาจึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นเราจะออกล่าสัตว์ป่าริมทะเลสักครั้ง ขอให้ท่านเตรียมบ่าวไพร่ไว้ พรุ่งนี้เราจะออกเดินทาง” บรรดาข้าราชการทั้งหลายก็รับคำ

ครั้นวันรุ่งขึ้นพญาตุนักพาที่เสด็จนำข้าราชการและบ่าวไพร่ออกจากเมืองมายังป่าริมชายทะเล เมื่อมาถึงก็ให้บ่าวไพร่จัดสร้างพลับพลา เมื่อพลับพลาเสร็จพระองค์ก็เสด็จประทับพร้อมบรรดาข้าราชการ ครั้นแล้วพระองค์ก็รับสั่งให้บ่าวไพร่ออกหารอยเท้าสัตว์ เมื่อบ่าวไพร่ออกไปดูแล้ว ก็กลับมารายทูลว่า “ได้เห็นรอยเท้าของสัตว์ต่างๆ มากมาย” พระองค์จึงตรัสว่า “พรุ่งนี้เราจะได้ออกล่าสัตว์ตั้งแต่เช้าทันที”

พอถึงเวลารุ่งเช้า บ่าวไพร่ก็จัดขึงบัง ดักแร้ว พระองค์ก็รับสั่งให้เข้าไปไล่ต้อนสัตว์ออกจากป่า บรรดาบ่าวไพร่เข้าไปเพื่อจะไล่ต้อนสัตว์ป่าตามคำรับสั่งตั้งแต่เช้าจนถึงตะวันตกล้อยก้ไม่มีสัตว์ป่าออกให้จับ ทำให้เจ้าเมืองอัศจรรย์ใจมากจึงสั่งให้ปล่อยสุนัขไล่เนื้อของพระองค์ บรรดาบ่าวไพร่ก็ปล่อยสุนัขออกไปตามรับสั่ง เมื่อปล่อยสุนัขไปแล้วสักสองชั่วโมงก็ได้ยินสุนัขเห่า เมื่อเสด็จไปถึงที่แห่งหนึ่งก็เจอบรรดาบ่าวไพร่ที่ติดตามมา พระองค์จึงตรัสว่า “สุนัขของเราเห่าอะไรหรือ” บ่าวไพร่ก็กราบทูลว่า “ในป่าตรงนั้นมีกระเจงตัวหนึ่งตัวโตขนาดแพะ ขนมีสีขาวสะอาดสวยงามมาก เมื่อสุนัขไล่เนื้อออกมาถึงริมทะเลนั้น กระเจงตัวนั้นก็แสดงปาฏิหาริย์หายไป เจ้าเมืองก็เสด็จไปยังที่ตรงนั้น ก็พบกระท่อมหลังหนึ่งมีชายแก่คนหนึ่งกำลังช้อนกุ้งอยู่ในน้ำ จึงรับสั่งให้บ่าวไปถามชายผู้นั้นว่า เขามาจากไหน เดิมเป็นคนที่ไหน บ่าวคนนั้นจึงเข้าไปถามชายผู้นั้น ชายผู้นั้นกราบทูลว่า “ข้าพระองค์นี่ก็เป็นข้าของพระองค์เช่นกัน แต่เดิมข้าพระองค์อยู่ในเมืองโกตามะฮุลนิย เมื่อสมเด็จพระอัยกาของพระองค์จะเสด็จจากอยุธยาขึ้น ข้าพระองค์ก็ตามเสด็จท่านจะไปอยุธยาด้วยแต่เมื่อมาถึงที่นี่ข้าพระองค์เกิดป่วยลง ไม่สามารถจะเดินทางไปกับกองทัพด้วย เขาจึงทิ้งข้าพระองค์ไว้ ณ ที่นี้” เจ้าเมืองจึงตรัสถามว่า “เจ้าชื่ออะไร” ชายผู้นั้นก็กราบทูลว่า “ข้าพระองค์ชื่อเจ๊ะตานีพะยะค่ะ” ครั้นแล้วเจ้าเมืองก็พาบรรดาบ่าวไพร่กลับไปยังพลับพลาที่ประทับ

ในคืนวันนั้นเจ้าเมืองจึงปรึกษากับบรรดาข้าราชการบริพารทั้งหลายว่า พระองค์คิดจะสร้างเมืองตรงที่ๆ กระจงหายไป ให้สั่งบ่าวไพร่กลับไปยังเมืองโกตามะฮุณย์และลานช้าง ตามชาวเมืองให้ลงมาช่วยสร้างเมืองตามประสงค์ เมื่อพระองค์สั่งเสร็จก็เสด็จกลับไปยังเมืองโกตามะฮุณย์

ครั้นต่อมาประมาณสัก 2 เดือน งานสร้างเมืองใหม่ก็แล้วเสร็จ เจ้าเมืองก็เสด็จย้ายลงมายังเมืองใหม่ เมื่อนั้นพระองค์ให้ชื่อว่า “ปัตตานีคารุสสลาม”¹ ณ ท่าชายทะเล ตรงที่กระจงหายหายไป คือ ตรงประตูช้าง ถัดไปทางใต้ของบ้านคิและตรงทำนายนั่นเองเป็นที่ที่จะตानीขึ้นลงจากทะเลไปช้อนกุ้งและล่าสัตว์ของเขา เมื่อนั้นจึงมีคนส่วนมากเรียกตามชื่อของเจ๊ะตानीและสร้างขึ้นตรงกับที่ๆ กระจงหายตัวไปนั่นเอง

2.4 ปัตตานีภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยาม

2.4.1 ราชวงศ์กัณฑ์ตันปกครองปัตตานี

เมื่อกษัตริย์กัณฑ์ตันชีวิตในราวปี พ.ศ.2231/ค.ศ.1688 พระนางไม่มีทายาทองค์ใดในราชวงศ์ ศรีวังสาคีที่จะเป็นราชาหรือกษัตริย์ปกครองปัตตานีได้อีก ฝ่ายขุนนางได้ตั้งราชาบาการุ (บากัล) ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของกัณฑ์ตันและเป็นขุนนางคนหนึ่งของปัตตานี อยู่ที่หมู่บ้าน “ตะล็ก” ให้เป็นราชาปกครองปัตตานี แต่ราชาองค์นี้ปกครองปัตตานีเพียงสองปีก็สิ้นพระชนม์ลงในปี พ.ศ.2233/ค.ศ.1690 ชนรุ่นหลังขนานนามราชาผู้นี้ว่า “มรัสมุ ตะล็ก”

ต่อมาบรรดาขุนนางได้เชิญโอรสของเจ้ากัณฑ์ตันอีกองค์หนึ่งมาเป็นราชา มีนามว่า “อะมัส กัณฑ์ตัน” ราชาองค์นี้ครองราชย์เป็นเวลา 17 ปี พ.ศ.2233-2250/ค.ศ.1690-1707 ก็สิ้นชีวิตลง ชนรุ่นหลังขนานนามว่า “มรัสมุ กัณฑ์ตัน” โอรสของพระองค์ที่มีนามว่า “อะมัส จายัม” ได้ขึ้นครองราชย์ต่อ แต่ครองราชย์ได้เพียง 3 ปี พ.ศ.2250-2253/ค.ศ.1707-1710 ก็ถูกขับออกจากบัลลังก์ และแต่งตั้งกษัตริย์เคเว็จากเคคาห์ขึ้นครองราชย์แทน กษัตริย์เคเว็ครองราชย์เป็นเวลา 9 ปี พ.ศ.2253-2262/ค.ศ.1710-1719 ก็อำลาจากบัลลังก์

บรรดาขุนนางจึงแต่งตั้งราชาบินดัง บาดัน ขึ้นครองราชย์ แต่ครองราชย์ได้ 4 ปี พ.ศ.2262-2266/ค.ศ.1719-1723 ก็ถูกขุนนางคนหนึ่งชื่อ ราชา ลักสะมะนา คาจัง ขับออกจากบัลลังก์

¹ บางสำนวนระบุว่ารัชชั สะฮัด (โตะปาไซ) เป็นผู้ตั้งชื่อ ปัตตานี คารุสสลาม (Hj. Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 1999 : 23)

และตั้งตนเป็นราชาปตานี แต่ราชาลักสะมะนา ดาจิง ครองราชย์อยู่เพียง 11 เดือน ก็ถูกขุนนางคนอื่น ๆ จับอีก ขุนนางเหล่านั้นเรียนเชิญราชา อะมัด จายัม จากกัณฑ์ขึ้นครองราชย์อีกครั้งหนึ่ง

ราชา อะมัด จายัม ครองราชย์ต่อเพียง 2 ปี พ.ศ.2267-2269/ค.ศ.1724-1726 ก็สิ้นชีวิต จากนั้นอาลง ยูนุส ราชามาจากพระราชวังอาขรุติและฮู ก็ขึ้นครองราชย์แทน เมื่ออาลง ยูนุส ครองราชย์ได้ 11 เดือน ก็เกิดสงครามกลางเมืองขึ้น อาลง ยูนุส ถูกยิงสิ้นชีวิตเมื่อ ปี พ.ศ.2270/ค.ศ. 1727 ศพถูกฝังไว้ที่หมู่บ้านปูยุด จากนั้นบรรดาขุนนางต่างๆ ไม่ยอมก้มหัวให้ใคร เมืองปตานี จึงไร้กษัตริย์ปกครองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อมาขุนนางท่านหนึ่งที่บ้านคูวา (ปัจจุบันอยู่ในอ.มายอ จ.ปัตตานี) มีอิทธิพลขึ้นมาและตั้งตนเป็นราชา ถูกขนานนามว่า “สุลต่านมูหัมมัด”

นับตั้งแต่สมัยราชาบาการู ปตานีไม่มีศัตรมารบกวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทยเพราะขณะนั้นไทยกำลังปั่นป่วน มีขบถและการแย่งชิงอำนาจ รวมทั้งเกิดสงครามกลางเมืองอีกด้วย ประกอบกับมีข่าวคราวว่า พม่าจะบุกจึงทำให้ไทยไม่ค่อยไปรบกับปตานี อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่ไม่ได้จับอาวุธเป็นเวลานานและเกิดความขัดแย้งระหว่างขุนนางต่างๆ ทำให้ปตานีอ่อนแอลงในด้านกำลังป้องกัน และเริ่มเสื่อมลงเรื่อยๆ ไม่เหมือนกับสมัยที่ปตานีอยู่ภายใต้การปกครองของบรรดากษัตริย์และกษัตริย์ ที่มีการค้าเจริญมาก โดยในระยะหลังๆ เกือบไม่มีพ่อค้าจากยุโรปมาติดต่อค้าขายเลย มีแต่ชาวตะวันออกเท่านั้น เช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดียและอาหรับ

ใน พ.ศ.2310/ค.ศ.1768 กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าโจมตีจนแตกในที่สุด เจ้าเมืองต่างๆ ต่างก็ตั้งตนปกครองกันเอง รวมถึงนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง

พระเจ้าตากสิน ได้รวบรวมสมัครพรรคพวกเข้าโจมตีพม่า จนสามารถยึดกรุงศรีอยุธยาคืนมาได้ แต่เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเสียหายมาก จึงต้องย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่กรุงธนบุรี แล้วจึงส่งกองทัพไปปราบปรามเมืองต่างๆ ที่ตั้งตนเป็นอิสระมาอยู่ได้อำนาจเกือบหมดสิ้น

ปี พ.ศ.2312/ค.ศ.1769 พระเจ้าตากสินส่งกองทัพไปปราบปรามนครศรีธรรมราช พระยานครสูไม่ได้อำนาจครอบครองหนีไปตั้งที่เมืองพัทลุง ต่อมาก็ไปยังเมืองสงขลา กองทัพพระเจ้าตากสินก็ติดตามจนถึงสงขลา ในที่สุดทั้งพระยานคร พระยาสงขลา พระยาพัทลุง ต่างก็หนีไปอาศัยอยู่ที่ ปตานี

กองทัพไทยติดตามไปถึงเขตแดนปตานีแล้วส่งตัวแทนไปพบสุลต่านมูหัมมัดให้ส่งเจ้าเมืองทั้งสามคืนให้แก่กองทัพไทย มิเช่นนั้นแล้วปตานีจะไม่ปลอดภัย สุลต่านมูหัมมัดเห็นท่าไม่ค่อยดี ประกอบกับเจ้าเมืองทั้งสามไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับปตานี จึงส่งเจ้าเมืองนคร เจ้าเมืองสงขลา และเจ้าเมืองพัทลุง ให้กองทัพไทย กองทัพไทยจึงถอยกลับ

ในปี พ.ศ.2319/ค.ศ.1776 พม่าโจมตีไทยอีก ทางฝ่ายไทยส่งคนมายังปัตตานีเพื่อขอให้ปัตตานีช่วย โดยให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไปยืมเงินจากสุลต่านมูหัมมัด 1000 ชั่ง เพื่อซื้ออาวุธ แต่ทางฝ่ายสุลต่านไม่ยอมให้ เจ้าเมืองนครต้องกลับไปด้วยความผิดหวัง

ปี พ.ศ.2325/ค.ศ.1782 พระเจ้าตากสินสิ้นชีวิต สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกครองอำนาจต่อและย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่กรุงเทพฯ (อ.บางนรา , 2519: 52-57)

2.4.2 ปัตตานีในฐานะประเทศราชของสยามประเทศ

ปี พ.ศ.2328/ค.ศ.1785 พระเจ้าปะดุงกษัตริย์พม่ายกทัพใหญ่มาตีไทยอีก (เรียกว่าศึกเก้าทัพ) จนสามารถตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท เสด็จยกทัพหลวงไปปราบปรามพม่าจนพม่าแตกพ่ายไป จากนั้นทรงเสด็จไปถึงเมืองสงขลา แล้วส่งกองทัพไปประชิดดินแดนปัตตานี ขอให้ปัตตานียอมอ่อนน้อมต่อไทย แต่สุลต่านมูหัมมัดไม่ยอมอ่อนข้อให้ เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นการหมิ่นเกียรติพระองค์และทำให้ปัตตานีหมดอิสรภาพ

กองทัพไทยภายใต้การนำของพระยากลาโหมราชเสนา และพระยาจำแสนยกแม่ทัพหน้าคุมกองทัพยกไปโจมตีปัตตานี ปัตตานีไม่สามารถสู้ได้ ประกอบกับสุลต่านมูหัมมัดเองก็ถูกระสุนปืนและเสียชีวิตในสนามรบ ทำให้ปัตตานีพ่ายแพ้ไป

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปัตตานีแตกง่ายก็เนื่องมาจากมีหนอนบ่อนไส้ กล่าวคือ สุลต่านปัตตานีมอบความไว้วางใจแก่คนไทยคนหนึ่ง ชื่อ นายจันทอง เดิมเป็นชาวนครศรีธรรมราช แต่มาอยู่ที่ปัตตานีเป็นเวลานาน เมื่อสุลต่านทราบว่กองทัพไทยจะบุกปัตตานีแล้ว พระองค์ได้แบ่งกองทัพปัตตานีออกเป็น 2 กองทัพ ทัพหน้าตั้งค่ายอยู่ที่ปากแม่น้ำปัตตานี ส่วนอีกกองทัพหนึ่งตั้งค่ายในเมือง นายจันทองรับอาสาเป็นแม่ทัพหน้าไปรักษาค่ายที่ปากแม่น้ำไม่ให้กองทัพไทยเข้ามาในเมืองได้ โดยขอปืนใหญ่ ปืนเล็ก กระสุนดินดำ เสบียงอาหารและเรือปากกว้าง 5 สอกลำหนึ่ง เพื่อที่ว่าเมื่อนายจันทองยิงเรือของกองทัพไทยจมลงแล้ว นายจันทองจะได้ลงเรือปากกว้างนั้นไปจับเอาพวกกองทัพไทยโดยง่าย สุลต่านปัตตานีเห็นด้วย จึงจัดเสบียงและสิ่งของต่างๆ ตามที่นายจันทองต้องการ โดยไม่ทราบว่านายจันทองจะทรยศ ตกกลางคืนนายจันทองกับเพื่อนคนไทยที่มาด้วยกันได้พาครอบครัวและขนข้าวของลงเรือแล้วไปหากองทัพไทย ความลับของปัตตานีจึงแตก ทำให้กองทัพไทยตีปัตตานีได้โดยง่าย (ดู “พงศาวดารเมืองสงขลา” เรียบเรียงโดย พระยาวิเชียรคีรี(ชม) ,ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 2 , สำนักพิมพ์ก้าวหน้ากรุงเทพฯ, พ.ศ.2507, หน้า 37-40

เมื่อราชอาณาจักรปัตตานีตกเป็นของไทยแล้ว ก็มีการกวาดล้างชาวปัตตานี รวมทั้ง อาวูธและทรัพย์สิน ตลอดจนมีการเผาพระราชวังของสุลต่านมูหัมมัดจนพินาศสิ้น และแต่งตั้ง ขุนนางมลายูคนหนึ่งให้เป็นเจ้าเมือง

ในหนังสือประวัติศาสตร์บางเล่มระบุว่า ทหารไทยได้จับชาวปัตตานีเป็นเชลยและ ส่งไปยังกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งกวาดล้างทรัพย์สิน เงินทอง และปืนใหญ่ 2 กระบอก รวมทั้ง ข้าวสารจนเต็มลำเรือ จนทหารไทยต้องเดินเท้ากลับกรุงเทพฯ

ปืนใหญ่ที่กองทัพไทยได้มา 2 กระบอกนั้น คือปืนใหญ่ที่มีชื่อว่า “ศรีปัตตานี” กับ “ศรีนัครี” แต่กระบอกที่ชื่อ “ศรีนัครี” ตกทะเล ส่วน “ศรีปัตตานี” สามารถนำกลับไปยังกรุงเทพฯ ต่อมาในภายหลังได้ตกแต่งลวดลายให้เป็นศิลปะแบบไทยและตั้งไว้หน้ากระทรวงกลาโหมจนถึง ปัจจุบัน

ฝ่ายไทยได้แต่งตั้งเจ้าเมืองมลายูชื่อ เต็งกูละมีดิน (เต็งกูเกาะมะรุคดิน) ให้ ปกครองปัตตานี สิ่งแรกที่เต็งกูละมีดินกระทำคือ รวบรวมไพร่พลและประชากรราษฎรที่กระจัดกระจาย ในที่ต่างๆ และสร้างวังขึ้นใหม่เพราะพระราชวังเก่าที่กรือเซะถูกเผาทำลายจนไม่สามารถซ่อมแซม ได้ วังใหม่ตั้งอยู่ที่ ปราวัน/ปราแว (ปัจจุบัน ต.ยะรัง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี)

ถึงแม้ว่า เต็งกูละมีดินจะเป็นเจ้าเมืองที่ฝ่ายไทยแต่งตั้งและฝ่ายไทยเห็นว่า มีความ ซื่อสัตย์ต่อไทยจนได้รับขนานนามว่า “พระยาวิชิตภักดี ศรีสุรวิงษา” แต่เนื่องจากความทารุณที่ กองทัพไทยกระทำต่อเมืองปัตตานีและชาวเมือง ท่านอดที่จะซื่อสัตย์ต่อไทยไม่ได้อีกต่อไป ด้วยเหตุ นี้ในปี พ.ศ.2332/ค.ศ.1789 เต็งกูละมีดินได้แต่งตั้งทูตคนหนึ่งชื่อ นะกูดาสูง ถือสาสน์ไปเข้าเฝ้าต่อ กษัตริย์แห่งเมืองอันนาม (เวียคนาม) ซึ่งมีพระนามว่า อง-เซียง-สือ (Ong-Chaing-Sue) โดยได้ส่ง เครื่องบรรณาการอันมีปืนฝางทอง 2 กระบอก ดาบด้ามทอง 2 เล่ม แหวนเพชร 1 วง ขวนกษัตริย์ อง-เซียง-สือ ให้โจมตีไทยทางตอนเหนือ ส่วนท่านเองจะโจมตีตอนใต้ แต่กษัตริย์อง-เซียง-สือกลับ นำสาสน์นั้นไปให้แก่ฝ่ายไทย ทางฝ่ายไทยจึงส่งกองทัพภายใต้การนำของ พระยากลาโหมราชเสนา ไปปราบปรามปัตตานีอีกครั้งหนึ่ง

ขณะที่สาสน์กำลังถูกนำส่งไปยังเวียคนามนั้น เจ้าเมืองปัตตานีก็เตรียมตัวพร้อมรบ เรียบร้อยแล้วและได้บุกโจมตีเมืองสงขลาและพัทลุง แต่เมืองนครศรีธรรมราชส่งกองทัพไปช่วย ต่อต้านกองทัพของปัตตานีไว้ได้ ขณะเดียวกันกองทัพจากกรุงเทพฯ ก็ไปถึงพอดี สงครามครั้งนี้ ยืดเยื้อกินเวลา 3 ปี ทำให้ฝ่ายปัตตานีอ่อนแอลงเนื่องจากสงครามอยู่ห่างจากราชอาณาจักรปัตตานีมาก จึงถอนทัพไปตั้งรับในตัวเมือง ฝ่ายไทยรุกไล่ไปจนถึงราชอาณาจักรปัตตานีและเกิดสงครามใหญ่อีก ครั้งหนึ่ง ในที่สุดปัตตานีก็พ่ายแพ้ เมืองถูกยึด เต็งกูละมีดินถูกจับจำคุกจนเสียชีวิต

ครั้งนี้ถือเป็นครั้งที่ 2 ที่ปัตตานีแตก เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2334 /ค.ศ.1791 กองทัพไทยกระทำต่อปัตตานีเช่นเดียวกับคราวแรก คือเผาพระราชวังและฆ่าผู้คนให้เห็นเป็นเล่ห์หนาม พร้อมกับกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินเข้ากรุงเทพฯ

ก่อนที่กองทัพไทยจะถอนตัวกลับได้แต่งตั้งดาตูปึงกาลัน แห่งหมู่บ้านปึงกาลัน ปือฮาร์ ซึ่งเป็นขุนนางมลายูที่มีอำนาจคนหนึ่งเป็นเจ้าเมืองปัตตานี และแต่งตั้งยศเป็น “หลวง” ลูกหลานของหลวงผู้นี้ชาวเมืองเรียก “ลง” นำหน้าชื่อจริง นอกจากนี้ได้แต่งตั้งคนไทยเป็นข้าหลวงหรือผู้ปกครองและคนไทยอีกจำนวนหนึ่งเป็นกำลังรักษาในเมือง

การบีบบังคับหรือใช้อำนาจไปปราบปรามตลอดจนการทำทารุณของกองทัพไทย ที่กระทำต่อปัตตานีนั้น ทำให้บุคคลที่ไทยคิดว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนนั้นกลับคิดไม่ซื่อ ประกอบกับเจ้าเมืองกับข้าหลวงที่ไปควบคุมเมืองปัตตานีเกิดขัดแย้งกันเสมอในเรื่องการปกครอง จนถึง พ.ศ.2352/ค.ศ.1809 สมัยรัชกาลที่ 2 ดาตูปึงกาลันนำพรรคพวกขับไล่ข้าหลวงไทยออกจากปัตตานี ให้ไปอยู่สงขลาในที่สุดเจ้าเมืองสงขลามีสาสน์ถึงกรุงเทพฯ ว่า ดาตูปึงกาลันคิดการขบถ ทางกรุงเทพฯจึงให้เจ้าเมืองสงขลาและนครศรีธรรมราชไปปราบปราม ดาตูปึงกาลันและดาตูปึงกาลัน เช่น ดาตูปยุต ดาตูดาย เป็นต้น แต่ดาตูปเหล่านั้นได้รวมกำลังต่อต้านจนกองทัพนครศรีธรรมราชและกองทัพสงขลาต้องถอยกลับ หลายเดือนต่อมากองทัพหลวงก็ไปถึงและสมทบกับกองทัพสงขลานครศรีธรรมราช และพทูลงภายใต้การนำของสมเด็จพระราชวังบวร มหาสุระสิงหนาท กรมหลวงเสนานุรักษ์เป็นแม่ทัพ จึงเกิดการรบกันอีกครั้งทั้งทางทะเลและทางบก ในที่สุดดาตูปึงกาลันก็สิ้นชีวิตในขณะต่อสู้ (บ้างว่าถูกจับพร้อมกับเชลยอื่นๆ แล้วไปตั้งบ้านเรือนบริเวณหลังวัดอนงคารามฝั่งธนบุรีจนถึงบัดนี้) ส่วนดาตูปอื่นๆ หลบหนีไปได้ กองทัพไทยจึงยึดปัตตานีได้อีกครั้ง

หลังจากยึดราชอาณาจักรปัตตานีได้แล้ว กองทัพไทยก็จับกุมชาวปัตตานีเป็นเชลยและส่งไปกรุงเทพฯ อีก มีการกวาดล้างทรัพย์สินตลอดจนจัดการปกครองใหม่ โดยแต่งตั้งปลัดจนะ (นายขวัญชัย) ปกครองเมืองปัตตานีแทนชาวมลายูปัตตานี ปลัดจนะ (นายขวัญชัย) จึงเป็นคนไทยคนแรกที่ถูกแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานีและมีคนไทยจากสงขลาประมาณ 500 ครอบครัวเป็นกำลังรักษาราชการในเมืองปลัดจนะ (นายขวัญชัย) เป็นเจ้าเมืองอยู่หลายปีก็เสียชีวิตในปี พ.ศ.2358 จากนั้นนายพ่าย น้องชายของปลัดจนะก็ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองปัตตานีต่อ โดยมีนายยิ้มชัย (หลวงสวัสดิภักดี) บุตรของปลัดจนะ (นายขวัญชัย) เป็นผู้ช่วย

ในสมัยที่นายพ่ายเป็นเจ้าเมืองปัตตานีนั้น เริ่มมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกับชาวมลายูปัตตานีอีก นายพ่ายจึงมีสาสน์ถึงเมืองสงขลา เจ้าเมืองสงขลาจึงส่งสาสน์ต่อไปยังกรุงเทพฯ แจ้งถึงความเป็นห่วงปัตตานี เมื่อทางกรุงเทพฯ ทราบข่าวดังนี้จึงใช้นโยบาย “แยกแล้วปกครอง” (Divide and Rule) ทันทิ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยสงครามเป็นข้าหลวงเดินทางไปจัดการ

ปกครองเมืองปัตตานีเสียใหม่ในปี พ.ศ.2359/ค.ศ.1816 โดยแบ่งราชอาณาจักรปัตตานีออกเป็นเมืองเล็กๆ 7 เมือง เรียกว่า “บริเวณ 7 หัวเมือง” คือเมืองตานี หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี ยะลา รามัน และเมืองระแงะ ให้คนมลายูพื้นเมืองเป็นเจ้าของ มีคนไทยปกครองเพียงเมืองเดียว ดังนี้

1. เมืองตานี แต่งตั้งควนสุหลง (ตุวันซูลง) เชื้อสายของคาตูป็นกาตัน เป็นเจ้าเมือง
2. หนองจิก แต่งตั้งควนนิ (ตุวันนิ) เป็นเจ้าเมือง
3. ยะหริ่ง แต่งตั้งนายพ่าย ซึ่งเป็นคนไทยเป็นเจ้าเมือง
4. สายบุรี แต่งตั้งนิคะหุ (ขุนปลัดกรมการ) ชาวขี้จ้อ เป็นเจ้าเมือง
5. ยะลา แต่งตั้งควนยาลอ (ตุวันยาลอ) เป็นเจ้าเมือง
6. รามัน แต่งตั้งตุวันมันซุรุ (ตวนหมาโส) ญาติของตวนยาลอ ชาโกตาบารู เป็นเจ้าเมือง
7. ระแงะ แต่งตั้งนิเค๊ะ น้องของนิคะหุ (เจ้าเมืองสายบุรี) เป็นเจ้าเมือง

ในสมัยตวนสุหลงเป็นเจ้าเมืองตานี ท่านได้เริ่มก่อสร้างต่อเติมมัสยิดหรือชะต่อจากที่ได้สร้างไว้แล้วแต่ก็ไม่แล้วเสร็จจนถึงทุกวันนี้

ปี พ.ศ.2360/ค.ศ.1817 ตวนยาลอเจ้าเมืองยะลาลิ้นชีวิต ตวนบางกอกขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน ส่วนที่หนองจิกเมื่อตวนนิสิ้นชีวิต ก็แต่งตั้งตวนกะจิกน้องของตวนสุหลง (เจ้าเมืองตานี) เป็นเจ้าเมือง ส่วนที่รามัน เมื่อตุวันมันซุรุสิ้นชีวิต ตวนกูโนผู้เป็นบุตรเป็นเจ้าเมืองแทน

ในปี พ.ศ.2270/ค.ศ.1827 เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างเจ้าเมืองที่เป็นคนไทย (นายพ่าย) กับเจ้าเมืองที่เป็นชาวมลายู จนถึงขั้นเจ้าเมืองหนองจิกยกพวกไปล้อมเมืองยะหริ่งซึ่งนายพ่ายเป็นเจ้าเมืองอยู่เป็นเวลาหลายเดือน กองทัพจากกรุงเทพฯ ซึ่งมีพระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพหลวง และพระยาสงขลาเป็นทัพหน้าก็ยกทัพไปช่วยเหลือปราบปรามเป็นที่เรียบร้อย จนทำให้เจ้าเมืองหนองจิกเสียชีวิตในสนามรบ เมืองตานีจึงสงบไปพักหนึ่ง

ปี พ.ศ.2374/ค.ศ.1831 ในช่วงรัชกาลที่ 3 ไทยไปปราบปรามไทรบุรี แต่ไม่สำเร็จ มีหน้าซำยังถูกฝ่ายไทรบุรีรุกจนถึงเขตสงขลา ทางสงขลาจึงแจ้งให้เจ้าเมืองยะหริ่ง (นายพ่าย) เกณฑ์กำลังจากเมืองมลายูไปช่วย แต่เจ้าเมืองสายบุรี (นิคะหุ) และรามัน (ตวนกูโน) ไม่ยอมไปช่วย เพราะสำนึกในความเป็นชาวมลายูของตน ส่วนเจ้าเมืองอื่นๆ ได้แก่ เมืองตานี หนองจิก ระแงะ และยะลานั้น นำกำลังทหารออกไปช่วยด้วยความจำใจ แต่ในระหว่างทางเจ้าเมืองมลายูทั้งสี่ได้รวมตัวกันสู้กับทหารของเจ้าเมืองยะหริ่ง จนเจ้าเมืองยะหริ่ง (นายพ่าย) ต้องนำสมัครพรรคพวกหนีเข้าเขตเมืองสงขลา ทหารมลายูทั้ง 4 เมืองดังกล่าวจึงรุกไล่ทหารของนายพ่าย เมื่อถึงสงขลาซึ่งประจวบเหมาะ

กับที่พวกไทรบุรีกำลังล้อมเมืองสงขลาอยู่ เจ้าเมืองทั้งสี่จึงเข้าไปสมทบด้วย ขณะสู้รบกันนั้น กองทัพใหญ่จากเมืองหลวงก็ไปถึงพอดีโดยมีพระยาพระคลังเป็นแม่ทัพ ในที่สุดทหารของมลายูทั้งหมดต้องถอนกำลังกลับ พระยาพระคลังแบ่งกองทัพเป็นสามกอง แต่ละกองนำโดยพระยา ณรงค์ฤทธิโกษาพระยาราชวังสรร และพระยาเพชรบุรี ติดตามชาวมลายูถึงไทรบุรีและปลานีจนเกิดการสู้รบกันอีก

ฝ่ายกัณฑ์และตรังกานูเมื่อทราบข่าวปลานีถูกไทยโจมตี ก็ส่งกำลังทหารไปช่วยปลานี กองทัพกัณฑ์ที่ไปช่วยปลานีคราวนั้นอยู่ภายใต้การนำของแม่ทัพรายามูดา กำปงเลาตุ เต็งกูบือซาร (เต็งกูมูหัมมัด บุตรของรายามูดา) และรายาบัง โงล ส่วนกองทัพของตรังกานูอยู่ภายใต้การนำของแม่ทัพเต็งกูอิริส บินเจ๊ะกูถัน และวันกามัล บิน เจ๊ะอิสมาอิล แต่ในที่สุดก็ต่อสู้กับกองทัพไทยอันเกรียงไกรไม่ได้ ต่างฝ่ายต่างหนีเอาตัวรอด

ด้านสวนสุหลง เจ้าเมืองตานี และสวนบางกอกเจ้าเมืองยะลา ได้พาครอบครัวไปอยู่ที่กัณฑ์ ส่วนสวนกะจิก เจ้าเมืองหนองจิก และนิเคะเจ้าเมืองระแงะ หนีไปทางเปรัก แต่กองทัพไทยติดตามไปจนถึงที่บาโรม เขตแดนเปรักจึงเกิดการสู้รบกันที่นั่น ในที่สุดสวนกะจิก เจ้าเมืองหนองจิกก็เสียชีวิตในสนามรบ ส่วนนิเคะเจ้าเมืองระแงะหนีรอดไปได้

เมื่อกองทัพไทยตีเมืองตานีแตกแล้วก็ยกทัพไปตีกัณฑ์ต่อ เนื่องจากกัณฑ์เคยส่งกองทัพมาช่วยเมืองตานี ทางฝ่ายกัณฑ์ยอมอ่อนน้อมด้วยดี โดยยอมส่งตัวสวนสุหลงเจ้าเมืองตานีคืนให้แก่กองทัพไทย พร้อมกับชดใช้ค่าเสียหาย 20,000 เหรียญให้แก่แม่ทัพไทย และอีก 30,000 เหรียญเป็นค่าเสบียงอาหาร รวมทั้งสิ้น 50,000 เหรียญ

นอกจากนี้แล้วทางฝ่ายไทยได้ส่งตัวแทนไปดักเตือนเจ้าเมืองตรังกานูที่ส่งกำลังไปช่วยเมืองตานีด้วย ทางตรังกานูก็ยอมอ่อนน้อมเช่นกัน ส่วนแม่ทัพเมืองตานีที่หนีไปอยู่ที่ตรังกานูซึ่งได้แก่ แม่ทัพดามิต แม่ทัพมะหุมุด แม่ทัพแปะและแม่ทัพอะหมัดนั้น ทางตรังกานูได้ส่งตัวให้แก่ไทยทั้งหมด

ปี พ.ศ.2375/ค.ศ.1832 กองทัพไทยเดินทางกลับกรุงเทพฯ แต่ก่อนกลับได้กวาดล้างชเลยศึกไม่น้อยกว่า 4,000คน และทรัพย์สินอีกมากมายตามธรรมเนียมของผู้ชนะ

ด้านการปกครอง ไทยได้แต่งตั้งผู้ปกครองเมืองต่างๆ ดังนี้

- แต่งตั้งนิยูซุฟ ชาวกรือเซะเป็นเจ้าเมืองตานี
- แต่งตั้งคนไทยจากจะนะ ชื่อ นายเม่น เป็นเจ้าเมืองหนองจิก
- แต่งตั้งนายฮัมซ่าย (หลวงสวัสดิภักดี) ซึ่งเป็นคนไทยเช่นกัน เป็นเจ้าเมืองยะลา
- แต่งตั้งนิบอสู (นิกบงชู) ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตันหยงมัส เป็นเจ้าเมืองระแงะ
- ส่วนเจ้าเมืองอื่นๆ เช่น รามัน สายบุรี ยะหริ่ง ยังคงเดิม

ในปี พ.ศ.2381/ค.ศ.1838 ชาวไทรบุรีได้ขับไล่เจ้าเมืองที่เป็นคนไทย จนเจ้าเมืองเหล่านั้นต้องหนีไปอยู่สงขลา ทางสงขลาจึงมีสาสน์ถึงกรุงเทพฯ และให้นายพ่ายเจ้าเมืองยะหริ่งเกณฑ์เจ้าเมืองมลายูอื่นๆ ไปช่วย ทุกๆ เมืองได้จัดกองทัพตามคำสั่งของเจ้าเมืองยะหริ่งด้วยความจำใจ แต่เมื่อเดินทางไปถึงเมืองจะนะ ทหารมลายูส่วนหนึ่งได้เข้าข้างไทรบุรีเพราะเป็นชาวมลายูด้วยกัน ส่วนทหารมลายูอื่นๆ ทางเมืองสงขลาได้สั่งให้รบยกทัพกลับเพราะไม่ไว้วางใจ

หลังจากนั้นไม่กี่ปี นายพ่ายเจ้าเมืองยะหริ่งก็เสียชีวิต ทางสงขลาจึงโยกย้ายเจ้าเมืองยะลา(นายอิมซ่าย) ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองยะหริ่งแทนนายพ่าย และแต่งตั้งนายเมือง บุตรนายพ่ายเป็นเจ้าเมืองยะลา

ปี พ.ศ.2385/ค.ศ.1842 เกิดสงครามกลางเมืองที่ก่อกวนระหว่างทายาทของเจ้าเมืองด้วยกัน ไทยได้ส่งพระยาเสนหามนตรีและพระสุนทรนุรักษ์ (บุญส่ง) ไปไกล่เกลี่ย ในระหว่างนั้นนายอิมซ่ายเจ้าเมืองยะหริ่งเสียชีวิตลง จึงย้ายนิยูซุฟ เจ้าเมืองตานีไปเป็นเจ้าเมืองยะหริ่งแทน และเชิญเต็งกูหม่มมัด (เต็งกูบือซาร์หรือเต็งกู ปะซา) ซึ่งเกิดขัดแย้งกับเจ้าเมืองก่อกวน จนเกิดสงครามกลางเมืองดังกล่าวแล้ว มาเป็นเจ้าเมืองปัตตานี ได้รับการขนานนามว่า “สุลต่านมุหม่มมัด”

ในตอนแรก สุลต่านมุหม่มมัดได้สร้างวังที่แหลมตันหยง (บ้านดาโต๊ะ) ต่อมาไปสร้างใหม่ที่ หมู่บ้านบือดิงดูวันกู ฟ่านกราว 1 ปี จึงไปสร้าง วังจะบังติกอ (วังที่มีอยู่ในปัจจุบัน) นับแต่นั้นเมืองตานีจึงมีสุลต่านเชื้อสายก่อกวนปกครองเมืองอีกครั้งหนึ่ง

ในปี พ.ศ.2399/ค.ศ.1856 สุลต่านมุหม่มมัดสิ้นชีวิตลง ศพของพระองค์ถูกฝังที่สุสานตันหยงดาโต๊ะ ชาวเมืองตานีรุ่นหลังจึงขนานนามพระองค์ว่า “มรัสมุ ตันหยง”

หลังจากราชอาณาจักรปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมือง มีเจ้าเมืองปกครองดังนี้

เมืองตานี	1. ตวนสุหลง (ลูกหลานของดาตูปังกาลัน) 2. นิยูซุฟ 3. เต็งกูหม่มมัด เชื้อสายก่อกวน (สิ้นชีวิต พ.ศ.2399) 4. เต็งกูปูเตะฮู (สิ้นชีวิต พ.ศ.2424) 5. เต็งกูบือซาร์ หรือเต็งกูติมูน (สิ้นชีวิต พ.ศ.2433) บุตรและบุตรของเต็งกูบือซาร์ (เต็งกูติมูน) มีดังนี้ - เต็งกูบือซาร์ (สมรสกับยุวราชก่อกวน) - เต็งกูโงะ (สมรสกับเต็งกูหุเซน) เต็งกูนิฮัจญี (เต็งกูอิสมาอีล บิดาของเต็งกูบัคร์ยะฮู ชายาของสุลต่านรัฐเปอร์ลิสในปัจจุบัน ซึ่งเคยเป็นเปอร์โมซุรืออาฆงมาเลเชีย ปี พ.ศ.2503-2508/ ค.ศ.1960-1965

- เติงกูตือเงาะฮู (สมรสกับเจ้าเมืองสายบุรี)
  - เติงกูหม่มมัด (เติงกูเจ๊ะกูมะ)
  - 6. เติงกูสุไลมาน ชะรีฟูคติน (สิ้นชีวิต พ.ศ.2442)
  - 7. เติงกูอับดุลกอดิร เกาะมะรุคติน (สิ้นชีวิต พ.ศ.2476)
- บุตรและบุตรธิดาของเติงกูอับดุลกอดิร เกาะมะรุคติน มีดังนี้
- เติงกูอะหมัด ไชนัลอะบิติน
  - ชูบัยดะฮู (เติงกูบือซาร)
  - เติงกูยูซุฟ นูรุคติน
  - เติงกูเรอฎาะฮู (สมรสกับราชาฮัจญีอะหมัด แห่งเปรัก)
  - เติงกูเกาะมารียะฮู
  - เติงกูยะฮูเราะหฺมะฮู (สมรสกับเติงกูอับดุลกอดิร เติงกูบุตร)
  - บุตรเจ้าเมืองสายบุรี)
  - เติงกูมะหฺมุดมะไฮยิดติน สิ้นชีวิตพ.ศ.2496 (อ.บางนรา, 2519: 83-95)

หนองจิก

1. ดวนนิ
2. ดวนกะจิก (น้องดวนสุหลง เจ้าเมืองตานี)
3. นายเม่น (คนไทยจากจะนะ)
4. นายเกลี้ยง (บุตรนายยิ้มซ้าย)
5. นายเวียง (พระยาเพชรพิบาลนฤเบศ)
6. นายมิ่ง (พระยาพิชรพิบาล)
7. นายทัด

ยะหริ่ง

1. นายพ่าย (คนไทย)
2. นายยิ้มซ้าย (คนไทย)
3. นิยูซุฟ (ย้ายจากเมืองตานี) สิ้นชีวิต พ.ศ.2396
4. สุลต่านเดวา
5. นิติมน (นายเต่ง บุตรนิยูซุฟ)
6. นิเมาะ (น้องนิติมน) พระยาพิชิตเสนาภาค
7. นิโวะ (บุตรนิเมาะ)

สายบุรี	<ol style="list-style-type: none"> 1. นิคะหุ 2. นิละไบ (ตั้งกฎะลาตุคติน บุตรนิคะ) 3. นิกัลแปะ (ตั้งกฎ้อับคูลกอดิร บุตรนิละไบหรือพระยาสุริยสุนทร บวรภักดี)
ยะลา	<ol style="list-style-type: none"> 1. ตวนยาลอ (สิ้นชีวิต พ.ศ.2360) 2. ตวนบางกอก (บุตรตวนยาลอ) 3. นายเมือง (คนไทย) 4. ตั้งกฎหัมมัดชอและหุ (ตวนบาตู ปูเตะฮุ) 5. ตวนกะจิก (ตั้งกฎสุไลมาน พระยาณรงค์ฤทธิ์ภักดี)
รามัน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ตวนมันซุรุ (ญาติตวนยาลอ) 2. ตวนกูโน (บุตรตวนมันซุรุ) 3. ตวนตีมุน (บุตรตวนกูโน พระยารัตนภักดี) 4. ตวนยากง (ตั้งกฎ้อับคูลกันคิส พระยารัตนภักดี)
ระแงะ	<ol style="list-style-type: none"> 1. นิเคะ (น้องนิคะหุ เจ้าเมืองสายบุรี) 2. นิบอสู (นิบงชู) 3. ตวนโนะ (ตวนวันอันโคะ)หรือพระยาภูผาภักดี (บุตรนิบอสู) 4. ตวนตือเงาะหุ (ตวนเตะ น้องตวนโนะ)

ทั้ง 7 หัวเมืองดังกล่าวนั้น ต่อมาได้จัดระเบียบการปกครองพื้นที่ใหม่ใน พ.ศ.2449 โดยแบ่งออกเป็น 4 เมือง คือ

- 1.เมืองตานี เมืองหนองจิก และเมืองยะหริ่งเข้าเป็น เมืองปัตตานี
- 2.เมืองยะลา กับเมืองรามันเข้าเป็น เมืองยะลา
- 3.เมืองสายบุรี (ยังคงเดิม)
- 4.เมืองระแงะ ยังคงเดิม แต่เปลี่ยนชื่อเป็น บางนรา ต่อมาเปลี่ยนเป็น เมือง

นราธิวาส เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2458

ทุกเมืองมีเจ้าเมืองเป็นคนไทย ทั้ง 4 เมืองนี้ รวมเป็นมณฑลปัตตานี ต่อมาเปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” ในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 มีการยกเลิกมณฑลปัตตานี และยุบจังหวัดสายบุรีลงเป็นอำเภอขึ้นต่อจังหวัดปัตตานี ต่อมาใน พ.ศ.2476 ทุกจังหวัดก็ขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทยในที่สุด (อ.บางนรา, 2519:57-82)

2.4.3 วาระสุดท้ายของอาณาจักรปัตตานีคารุสสลาม

ตามกองจดหมายเหตุแห่งชาติ (เอกสารรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชุดกระทรวงมหาดไทย) ระบุว่า รัฐบาลไทยคิดจะปรับปรุงและตั้งอำนาจการปกครองเมืองตานีและเมืองอื่นๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2437-2438 .แล้ว ซึ่งตอนแรกคิดจะปรับปรุงข้าราชการในเมืองตานีและคิดจะเข้าเก็บภาษีในเมืองหนองจิกกับยะหริ่งก่อน แต่มีอุปสรรคบางอย่างจึงมิได้ดำเนินการตามที่คิดไว้ ขณะนั้น เต็งกูสุไลมาน ชะรีฟูตดิน เป็นเจ้าเมืองตานี

ใน พ.ศ.2439 กรมหลวงดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ได้ส่งข้าหลวงพิเศษ ปัน สุขุมไปยังดินแดนภาคใต้ และสามารถนำ “รายงานตรวจหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.115” ขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สองปีต่อมา ใน พ.ศ.2441 กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้ส่งพระยาสุขุมนัยวินิตไปยังปักษ์ใต้เพื่อจะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ทำให้เจ้าเมืองต่างๆ ไม่พอใจ จนเจ้าเมืองบางท่านได้จดหมายและเดินทางไปร้องทุกข์ต่อกงสุลอังกฤษที่สิงคโปร์หลายครั้ง เพื่อให้กงสุลอังกฤษช่วยยับยั้งอย่าให้ไทยส่งข้าหลวงไปจัดการกับเมืองต่างๆ เหล่านั้น

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2444/ค.ศ.1901 เต็งกูอับลกอดิร เกาะมะรุคติน เจ้าเมืองตานีในขณะนั้น ได้มีจดหมายร้องทุกข์ไปถึงเซอร์สวิตเทนแฮม (Sir Frank Swettenham) ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่สิงคโปร์ ความตอนหนึ่งได้ระบุว่า การกระทำของฝ่ายไทยในขณะนั้น “เป็นการกีดกันและรบกวนความสงบของราษฎรของข้าพเจ้าในเมืองตานี ซึ่งกำลังนำไปสู่ความพินาศของบ้านเมืองข้าพเจ้า”

เต็งกูอับลกอดิร ได้ขอร้องให้กงสุลอังกฤษที่สิงคโปร์เข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหาระหว่างท่านซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองเมืองตานีกับพระเจ้ากรุงสยาม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ดังปรากฏตามจดหมายภาษาอังกฤษที่ไปถึงกงสุลอังกฤษที่สิงคโปร์ว่า

“...to intervene between me as Rajah and Ruller of the State of Patani and His Majesty the King of Siam....”

นอกจากเต็งกูอับลกอดิร ได้ขอความช่วยเหลือจากกงสุลอังกฤษที่สิงคโปร์แล้ว ท่านก็ได้พยายามขอความช่วยเหลือจากประเทศอื่นๆ ด้วย ดังปรากฏตามจดหมายฉบับดังกล่าวข้างต้น ตอนหนึ่งมีข้อความว่า

“...it will be seen that my application, for the intervention and good offices of Great Britain, has good grounds on which it is founded, and on which such application can be made to Great Britain or some other of the Great Powers either European or others....”.

ในเดือนกันยายน พ.ศ.2444 เติงกู้อับดุลกอดิร ได้เดินทางไปยังสิงคโปร์เพื่อร้องทุกข์ต่อกงสุลอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2444 กระทรวงมหาดไทยได้ส่งพระยา ศรีสิงหเทพไปภาคใต้ และพยายามเกลี้ยกล่อมให้เติงกู้อับดุลกอดิรลงชื่อเป็นหลักฐานในหนังสือยินยอมต่อกระทรวงมหาดไทยว่า จะรับพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองหัวเมือง ร.ศ.116 ไปใช้ในเมืองตานี จะรับข้าราชการที่รัฐบาลแต่งตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ จะปฏิบัติตามข้อบังคับว่าด้วยการตัดสินคดีความ จะไม่กระทำการอันใดเองก่อนปรึกษาข้าหลวงใหญ่ที่รัฐบาลจัดส่งไปประจำ จะรับการตัดสินของข้าหลวงใหญ่หากไม่สามารถตัดสินเรื่องใดด้วยตนเองได้ จะรับ 1/3 ของรายได้ที่รัฐบาลเก็บได้จากภาษีทั้งหมดในเมือง ส่วนอีก 2/3 นั้น เศษหนึ่งส่วนสามรัฐบาลจะตัดสินการใช้จ่ายในท้องที่และที่เหลือจะส่งไปกรุงเทพฯ

วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2444 รัฐบาลไทยได้ออกกฎข้อบังคับแต่งตั้งปลัดเมือง ยกกระบัตรเมืองและผู้ช่วยราชการเมือง นอกจากนั้นจะส่งพนักงานสรรพากรไปเก็บภาษีอากร ผู้พิพากษา และข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณ 7 หัวเมือง ส่วนเจ้าเมืองหรือสุลต่านนั้นรัฐบาลจะจ่ายเบี้ยหวัดให้ โดยข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณ 7 หัวเมือง คนแรกคือ พระยาศักดิ์เสนีย์ (หนา บุญนาค)

ในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2444 เช่นกัน พระยาศักดิ์เสนีย์ ข้าหลวงของรัฐบาลไทย เดินทางถึงเมืองตานี แต่เติงกู้อับดุลกอดิรไม่ยอมรับหลักการในหนังสือสัญญาฉบับนั้น และไม่ยอมให้พนักงานสรรพากรเก็บภาษีในเมืองตานี

เมื่อได้รับการปฏิเสธจากเติงกู้อับดุลกอดิร พระยาศักดิ์เสนีย์จึงเดินทางไปเมืองระแงะในเดือนถัดไปเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน แต่เจ้าเมืองระแงะก็ปฏิเสธเช่นเดียวกับเจ้าเมืองตานี พระยาศักดิ์เสนีย์จึงโทรเลขรายงานเรื่องนี้ให้พระยาดำรงราชานุภาพทราบเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2445

ต่อมาวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2445 พระยาศักดิ์เสนีย์ได้ไปถึงเมืองสาบบุรี เจ้าเมืองสาบบุรียินยอมที่จะให้รัฐบาลแต่งตั้งปลัดยกกระบัตรหรือนายอำเภอแต่ต้องไม่ใช่คนไทยเพราะในหนังสือสัญญายอมรับที่จะให้เจ้าเมืองลงนามนั้น มิได้ระบุว่าเจ้าหน้าที่ที่รัฐบาลไทยจะแต่งตั้งเป็น คนไทยหรือชาวมลายู เมื่อพระยาสุขุมณัษวินิต (ปั้น สุขุม) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑล

นครศรีธรรมราช ทราบเรื่องนี้ ท่านจึงได้โทรเลขถึงกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2445 ว่า เจ้าเมืองทั้งหลายใน 7 หัวเมื่อนั้นคิดจะต่อต้านรัฐบาลไทย

เมื่อเป็นเช่นนี้ สมเด็จพระหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้โทรเลขถึง พระยาศักดิ์เสนีย์ เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2445 ให้บังคับเจ้าเมืองระแงะให้ได้ เพราะเมือง ระแงะไม่ค่อยมีกำลังและความสามารถมากนัก ดังปรากฏว่ากรมดำรงราชานุภาพได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2445 ว่า “พระยาเมืองระแงะเป็นคนไม่มีกำลังและความสามารถ ถึงอย่างไรก็พอจะจัดการหักหาญให้สำเร็จตลอดไปได้”

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2445 กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้โทรเลขอีกฉบับหนึ่ง ให้พระยา ศักดิ์เสนีย์แต่งตั้งเจ้าหน้าที่เมืองสาบบุรี พระยาศักดิ์เสนีย์ ได้ปลดเจ้าเมืองระแงะที่ไม่ยอมรับหลักการนั้นและแต่งตั้งขุนนางชาวมลายูผู้หนึ่งขึ้นเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าเมืองระแงะและบรรจุข้าราชการในตำแหน่งต่างๆ ส่วนที่สาบบุรีนั้นพระยาศักดิ์เสนีย์ได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ต่างๆโดยไม่ได้รับการตกลงจากเจ้าเมืองสาบบุรีก่อน กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้ทรงส่งพระยาศรีสิงหเทพ (แสง วิริยศิริ ต่อมาเป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี) ลงไปช่วยพระยาศักดิ์เสนีย์พร้อมด้วยเรือรบหลวงและตำรวจจำนวนหนึ่ง เดินทางถึงเมืองตานีเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2445 และในวันนั้นเองได้จับกุมตั้งกู้อับดุลกอดิร เจ้าเมืองตานี ด้วยการเชิญท่านไปพบ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง (กองอำนวยการเก่าโรงพยาบาลปัตตานี ริมคลองจือรังนิบง)เพื่อจะปรึกษาหารือกัน เมื่อเจ้าเมืองตานีเดินทางถึงตามคำเชิญแล้ว ก็เข้าจับกุมทันที. (สัมภาษณ์ อนันต์ วัฒนานิกกร วันที่ 23 กรกฎาคม 2536)

เมื่อประชาชนชาวเมืองตานีทราบข่าวว่าเจ้าเมืองหรือสุลต่านของพวกเขาถูกฝ่ายไทยจับกุม ก็เกิดปฏิกิริยาขึ้นมาทันที แต่ตั้งกู้อับดุลกอดิรได้ห้ามปรามไว้ เพราะท่านทราบดีว่ากำลังของเมืองตานีขณะนั้นไม่สามารถสู้กับฝ่ายไทยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านทราบว่า เจ้าเมืองอื่นๆ ได้ยอมลงนามในหนังสือสัญญาแล้ว นอกจากเจ้าเมืองระแงะและรามัน เท่านั้นที่ยังแข็งข้ออยู่ เมื่อฝ่ายไทยทราบว่าชาวเมืองตานีเคลื่อนไหวเช่นนั้น เพื่อป้องกันเหตุร้ายต่างๆ จึงจัดการส่งตั้งกู้อับดุลกอดิรไปยังสงขลา ก่อนแล้วจึงส่งไปยังเมืองพิษณุโลก และทางการได้ประกาศถอดยศของตั้งกู้อับดุลกอดิรด้วย (ประกาศถอดยศเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2445 ในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 18 หน้า 929)

เมื่อประชาชนชาวเมืองตานีทราบข่าวว่า เจ้าเมืองของตนถูกส่งไปยังเมืองพิษณุโลกแล้ว ก็มีหลายคนที่ยังจงรักภักดีต่อท่านติดตามไปจนถึงเมืองพิษณุโลกด้วย บางคนตายระหว่างทาง

บางคนไปตายที่พิษณุโลกก็มี เต็งกู้อับดุลกอดิร ถูกจำคุกที่พิษณุโลกเป็นเวลาเกือบสามปี เมื่อถึงปี พ.ศ.2448 จึงถูกปล่อยตัว

เมื่อจัดการกับเจ้าเมืองตานีเรียบร้อยแล้วทางฝ่ายไทยก็ให้พนักงานสรรพากรเข้าจัดการเก็บภาษีอากรที่เมืองตานี แล้วขยายไปถึงเมืองยะหริ่ง ยะลา รามัน และระแงะตามลำดับ

ที่เมืองรามัน บุตรของเจ้าเมืองที่มีนามว่า หลวงรายาภักดี ก็ถูกจับและลงโทษด้วย จากนั้นก็ถูกส่งตัวไปคุมขังที่เรือนจำกรุงเทพฯ ทำให้เจ้าเมืองอื่นๆ เกรงกลัวมากยิ่งขึ้น

เกี่ยวกับหลวงรายาภักดีนี้ พระยาสุขุมนัยวินิตได้เขียนจดหมายเหตุเรื่องจับหลวงรายาภักดี(ไม่ลงวันเดือนปี) ว่า “...มีราษฎรขำเกรงมากกว่าอับดุลกาเคร์ (เต็งกู้อับดุลกอดิร) วิชิตภักดี เพราะเป็นคนใจนักเลง กว้างขวาง...ถ้าหากว่าจะเที่ยวเคาะกะก้อความวุ่นวายอยู่ตามชายแดนแล้ว จะเป็นทีลำบากแก่เจ้าพนักงานเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นการที่เอาตัวมาเสียได้เช่นนี้นับว่าหมดเสียหนามแผ่นดินไปอีกคนหนึ่ง....”

การถอดยศเจ้าเมืองมลายูและพรรคพวกที่ขัดขืนเช่นนี้ทำให้เจ้าเมืองมลายูเหล่านั้น หลุดไปจากความเป็นราชาของพวกเขาทีละคนสองคน และอำนาจการปกครองไทยก็เข้าไปแทนที่ แต่การบีบบังคับเจ้าเมืองเช่นนี้ ทำให้กลายเป็นไฟสุ่มขอนที่ระอุอยู่ในหัวอกของพวกเขาเป็นเวลานาน (อ.บางนรา, 2519 : 83-93)